BÜTÜN YÖNLERİYLE

Çubuk ve Çevresi

ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

9-10 EKİM 2015 / ÇUBUK-ANKARA

ÇUBUK BELEDİYESİ

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ ANKARA

Editörler

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR | Dr. Tekin ÖNAL

BÜTÜN YÖNLERİYLE

ÇUBUK VE ÇEVRESİ

ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

(9-10 EKİM 2015, ÇUBUK-ANKARA)

THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM
ON ALL ASPECTS OF

ÇUBUK AND ITS SURROUNDINGS

(OCTOBER 9-10, 2015, ÇUBUK-ANKARA)

Çubuk Belediyesi Yayınları

Atatürk Caddesi,
Belediye İşhanı
Çubuk/ANKARA

Birinci Baskı
Haziran 2016

ISBN: 000-000-00000-0-0

Basım:
Kalkan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0.312.342 16 46 İskitler/ANKARA

Matbaa Sertifika No:
16029

BÜTÜN YÖNLERİYLE

ÇUBUK VE ÇEVRESİ

ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

(9-10 EKİM 2015, ÇUBUK-ANKARA)

THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM
ON ALL ASPECTS OF

ÇUBUK AND ITS SURROUNDINGS

(OCTOBER 9-10, 2015, ÇUBUK-ANKARA)

Çubuk, 2016

ONUR KURULU

Prof. Dr. Metin DOĞAN ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektörü
Dr. Tuncay ACEHAN..... Çubuk Belediye Başkanı

THE HONORARY COMMITTEE

Prof. Dr. Metin DOĞAN ..... Rector of Yıldırım Beyazıt University
Dr. Tuncay ACEHAN..... Mayor of Çubuk

DÜZENLEME KURULU

Başkan:
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Üyeler:
Prof. Dr. Ahmet KANKAL ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Zeki METİN..... Çubuk Belediye Başkan Yardımcısı
Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÇALIK ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Arif DEMİR ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İsmail BAL ..... Çubuk Belediyesi
Hayretin GÜLTEKİN ..... Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü

ORGANIZING COMMITTEE

Chairman:
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR ..... Yıldırım Beyazıt University

Members:
Prof. Dr. Ahmet KANKAL ..... Yıldırım Beyazıt University
Zeki METİN..... Deputy Mayor-Municipality of Çubuk
Assoc. Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr. Sıddık ÇALIK..... Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr. Arif DEMİR..... Yıldırım Beyazıt University
İsmail BAL ..... Municipality of Çubuk
Hayretin GÜLTEKİN ..... General Directorate of
Land Registry and Cadastre

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet KANKAL ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Arif BİLGİN..... Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr.
Bakhytzhan SATERSHINOV ..... Kazakistan Cumhuriyeti, Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Bilim Komitesi Felsefe, Siyaset ve Ahlak Bilgisi (Dintanu) Enstitüsü, Ahlak Bilgisi (Dintanu) Bölümü Başkanı Almatı, Kazakistan
Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ ..... Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. M. Vedat GÜRBÜZ ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ERAVCI..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ..... Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ ..... Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Üçler BULDUK ..... Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ..... Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İlhami TÜZÜN ..... Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. M. Mete TAŞLIOVA..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Arif DEMİR ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esma ÖZ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İ. Ethem ARIOĞLU..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr.
Miyase KOYUNCU KAYA ..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan Aydın..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sıddık Çalık..... Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Akhat SALİKHOV ..... Rusya Bilimler Akademisi Ufa Bilim Merkezi Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsü Doğu Elyazmalar Bölüm Başkanı Ufa-Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti

Aydın MAMMADOV	Kültürel Mirasın Korunmasına Destek Ictimai Birliği Şeki-Azerbaycan
Gülnar V. YULDİBAYEVA	Rusya Bilimler Akademisi Ufa Bilim Merkezi Ufa-Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti Rusya Federasyonu
Kadirbek KUNYPİYAULY	Kazakistan Yazarlar Birliği Başkan Danışmanı, An Arıs Yayın Evinin Başkanı/Almatı-Kazakistan
Melis ABAKİROV	Tarihçi-Yazar Bişkek-Kırgızistan Cumhuriyeti

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ahmet KANKAL	Yıldırım Beyazıt University
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Sakarya University
Assoc. Prof. Dr. Bakhytzhan SATERSHINOV	Doctor of Philosophical Sciences, associate professor Head of Department of Religion Studies, İnstitute for Philosophy, Political Science and Religion Studies of Committee Science of the Ministry of Education and Science of the Republic of Republic of Kazakhstan Almaty-The Republic of Kazakhstan
Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN	Yıldırım Beyazıt University
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Yıldırım Beyazıt University
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ	Gazi University
Prof. Dr. M. Vedat GÜRBÜZ	Yıldırım Beyazıt University
Prof. Dr. Mustafa ERAVCI	Yıldırım Beyazıt University
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	Yıldırım Beyazıt University

Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ..... Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ ..... Hacettepe University
Prof. Dr. Üçler BULDUK ..... Ankara University
Prof. Dr. Yunus KOÇ ..... Hacettepe University
Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN..... Yıldırım Beyazıt University
Prof. Dr. İlhami TÜZÜN ..... Kırıkkale University
Assoc. Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU Yıldırım Beyazıt University
Assoc. Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr. Arif DEMİR..... Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr. Esma ÖZ..... Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr. İ. Ethem ARIOĞLU.. Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr.
Miyase KOYUNCU KAYA ..... Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr. Oğuzhan Aydın ..... Yıldırım Beyazıt University
Assist. Prof. Dr. Sıddık Çalık ..... Yıldırım Beyazıt University
Dr. Akhat SALİKHOV ..... Russia Academy of Sciences
Ufa Science Center
Ufa, The Republic of Bashkortostan
Aydın MAMMADOV..... Union Support The Conservation of
..... Cultural Heritage/Shaki-Azerbaijan
Gülnar V. YULDIBAYEVA ..... Russia Academy of Sciences Ufa
Science Center
Ufa, The Republic of Bashkortostan
Kadirbek KUNIPİYAULI..... Writers Union Presidency of
Kazakhstan
Almaty-The Republic of Kazakhstan
Melis ABAKİROV ..... Historian and Author
..... Bishkek-The Kyrgyz Republic

İÇİNDEKİLER

Düzenleme Kurulu.....
Sunuş.....

Sempozyum Açış Konuşmaları

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR-Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı .....

Dr. Tuncay ACEHAN-Çubuk Belediye Başkanı .....

Cemal ŞAHİN-Çubuk Kaymakamı.....

Prof. Dr. Metin DOĞAN-Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektörü.....

Halil ŞIVGIN-Sağlık Eski Bakanı .....

BİLDİRİLER

Yrd. Doç. Dr. Bekir Gökmen
Çubuk İlçesi'nin İdari ve Fiziki Coğrafya Özellikleri.....

Prof. Dr. Ahmet Kankal
XV.-XVI. Yüzyıllarda Çubuk ve Çevresinde Yerleşme ve Nüfus .....

Prof. Dr. Hüseyin Çınar
Osmanlı'dan Günümüze Çubuk Kazası'nın İdari Yapısı.....

Hayrettin Gültekin
Çubukbazarı'ndan Çubuk İlçesine Nüfus ve Ekonomi .....

Prof. Dr. Emine Baydan
Organik Yetiştiriciliğin Yararları ve Çubuk İlçesinin Organik Tarım Potansiyeli.....

İlkay Çağlar
Geleneksel Çubuk Turşusu Üretimi ve Geleceği.....

Prof. Dr. Sezai Kaya
Hayvansal Gıdalarda İlaç Kalıntıları ve Tüketici Sağlığı.....

Prof. Dr. Ender Yarsan
Ekolojik Kirliliğin Canlılar Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....

Prof. Dr. Gıyasettin Aytaş
Çubuk Yöresini Mesken Tutan Horasan Erenleri.....

Yrd. Doç. Dr. Sıddık Çalık
Çubuk Sele Köyü'nde Bir Alevi Ocağı: Kalender Dede Tekkesi.....

Prof. Dr. Durmuş Arık
Çubuk ve Çevresindeki Halk İnanışları .....

Yrd. Doç. Dr. Arif Demir
Tarih, Din ve Gelenek Perspektifinde Çubuk ve Çevresinde
Müzikal Hareketlilik .....

Doç. Dr. Cenk Güray-Yrd. Doç. Dr. Arif Demir
Çubuk'ta Dini Musiki Yaklaşımları.....

Yrd. Doç. Dr. Hilal Narin Özdağ Yorgancılar / Yrd. Doç. Dr. Dilek Öztaş /
Yrd. Doç. Dr. Salih Mollahaliloğlu / Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öztürk
Ankara İli Çubuk İlçesinin, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi Kapatıldıktan Sonraki
Sağlık Durumunun Günümüze Yansımaları .....

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öztürk / Yrd. Doç. Dr. Dilek Öztaş
Yrd. Doç. Dr. Ayşenur Baş / Yrd. Doç. Dr. Salih Mollahaliloğlu
Ankara İli Çubuk İlçesinin, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi Olduğu Süre Boyunca
Sağlık Durumunun İncelenmesi .....

Doç. Dr. M. Mete Taşlıova
Folkloristik Çubuk Monografisi Nasıl Olmalıdır?.....

Yrd. Doç. Dr. İ. Ethem Arıoğlu
Ankara Savaşı'nın Halk Söylentilerine Yansıması.....

Sevim Aydos
Çubuk İlçesi Geleneksel Mutfak Kültürüne Genel Bir Bakış.....

Özlem Aydoğdu Atasoy
Çubuk'ta Yaşayan Köy Projesi .....

Melis Abakirov
Kökleri Birleşir (Kırgız-Türk İşbirliği Örneğinde) .....

Satershinov Bakhytzhan Menlibekogly
Eurasian Nomadism as an Archetype of Historical Consciousness of Turkish People .....

Dr. Aydın Memmedov
Ankara Savaşı'ndan Dönen Emir Timur'un "Gel-Gör-Git" Kalesi'ni Kuşatması.....

Doç. Dr. Mustafa Özkan
Cumhuriyet Döneminde Çubuk'ta Dini Hayat.....

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Demir
Çubuk'ta Osmanlı Dönemi Vakıflar .....

Yrd. Doç. Dr. Fahri Maden
Hüseyin Gazi Tekkesi ve Türbesi (Çubuk ve Çevresine Etkisi) .....

M. İlyas Çügen
Müderris Hacı Ahmet Efendi .....

Doç. Dr. Fatih Erkoçoğlu
Çubuk'ta Ticanilik.....

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Doğan
Çubuk'ta Osmanlı Tımar Uygulamaları.....

Doç. Dr. İsmail Kıvrım
Nüfus Ceride Defterlerine Göre 19. Yüzyılın Ortalarında Çubuk Kazasının Nüfus Yapısı .....

Betül Tezcan
Çubuk Şer'iyye Sicilleri (3-4 Numaralı) .....

Em. Albay Mehmet Arslantaş
Birinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Çubuklu Şehit ve Gaziler.....

Doç. Dr. D. Ali Arslan / Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çağlayandereli
Gülten Arslan
Ankara'nın Çubuk İlçesinin Demografik Yapısının Sosyolojik Tahlili .....

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kalkan
Ankara Savaşı Öncesi-Sonrasında Emir Timur'dan
Geriye Kalan Numizmatik Materyaller .....

Doç. Dr. M. Şamil Yüksel
Şah ve Mat: Çubuk .....

Yrd. Doç. Dr. İ. Seddar Kaynar
Çubuk Çayı'nın Tarihsel Öneminin Hatırlanması.....

Dr. Tekin Önal
Cumhuriyet Hükümetlerinin Çubuk'a Yaptığı En Büyük
Yatırımlardan Esenboğa Havalimanı ve Önemi .....

Doç. Dr. Saffet Yağız
Çubuk İlçesi ve Çevresinin Depremselliğine Genel Bakış.....

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE ÇUBUK KAZASI'NIN İDARİ YAPISI

Hüseyin Çınar*

Özet

Günümüzde Ankara Şehri ile adeta bütünleşmiş olan Çubuk, Osmanlı döneminde Çubukâbâd adı ile idari yapı içinde Ankara Sancağı'na bağlı bir kazadır. İsmini Osmanlı dönemindeki adı ile Çubukbazarı köyünden alan Çubuk ilçesi, coğrafi ve fiziki konumu ve Ankara şehir merkezine yakın olma gibi bir takım avantajların da katkısı ile geçmişten günümüze önemli bir yerleşim birimi olmuştur. Osmanlı tarihinin önemli dönüm noktalarından biri kabul edilen Ankara Savaşı'nın Çubuk'ta yapılması, yine Osmanlı ve öncesi dönemde pek çok Türk aşiretinin bölgeye yerleşmesi, Moğol-Tatar bakıyyesi isimleri taşıyan bir takım yerleşim birimlerin bulunması gibi geçmişten günümüze yansıyan tarihi ve kültürel izleri burada belirtebiliriz. Bu çalışmada, muhtemel ilk idari birimlerden kabul edilen Balıkhisarı'ndan Çubukâbâd'a, oradan da günümüz Çubuk ilçesinin idari ve coğrafi alanı, Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerindeki belgeler ve kroniklere yansıyan kayıtlardan yola çıkılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece bir bütün halinde Çubuk'un geçmişten günümüze idari ve coğrafi yapısının sınırları bir kez daha gözler önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Çubuk Kazası, Osmanlı Dönemi Çubuk Kazası, Ankara Sancağı, İdari Yapı.*

* Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü
E-posta: hcinar06@gmail.com

ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF THE KAZA OF ÇUBUK FROM OTTOMANS TO TODAY

Abstract

In fact today, Çubuk is integrated with Ankara. In the Ottoman Period it was in the boundaries of Ankara with the name "Çubukâbâd" and took its name from village Çubukbazar. It is an important settlement with its geographical features and physical location. Ankara War, considered as one of the most important milestones in Ottoman History happened in Çubuk. In Ottaman Period and before Ottaman Period lots of Turkish tribes settled in Çubuk. Some place names in Çubuk have Mongol-Tatar origins. These are the historical and cultural traces in Çubuk. In this study, possibly the first administrative structures Balıkhisarı and Çubukâbâd, and today's Çubuk kaza's administrative and geographical area are mentioned based on the resources of Prime Ministry, Republic and Ottoman archives and records reflected in cronics. So Çubuk's administrative and geographical structure from past to present is unfold as a whole.

Keywords: *The Kaza of Çubuk, Çubuk district in Ottoman period, Ankara, Administrative Structure.*

Osmanlı Klasik Döneminde Çubuk Kazası

Osmanlı döneminde Çubuk ya da Çubukâbâd olarak isimlendirilen bu idarî birim, günümüze kadar uzanan tarihî süreçte, Ankara'nın hep bir parçası olmuştur. Bunda Çubuk kazasının fizikî ve coğrafî konumunun payı büyüktür. Çubuk/Çubukâbâd, Osmanlı döneminde, idarî yapılanmanın genelde klasik şeklini aldığı 16. yüzyıldan itibaren, Ankara sancağına / livasına bağlı bir kaza, 20. yüzyılın ilk yirmi yılında yine aynı idarî birim içinde bir nahiye, Cumhuriyet döneminde de ilçe olarak idarî yapıda yerini almıştır.[1]

Ankara sancağı ve ona bağlı idarî birimler hakkında, Osmanlı dönemine ait derli toplu ilk bilgi kaynağımız H.867/M.1463 tarihli tahrir defteridir.[2] Fatih Sultan

[1] Rıfat Özdemir, "Ankara / Osmanlılar Devri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 3, s. 207; M. Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti", *DİA*, 3, s. 143.

[2] Bu tahrir defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde *Maliyeden Müdevver Defterler* Kataloğu 9 numarada kayıtlıdır. Bundan sonraki dipnotlarda bu defter, BOA, *MAD 9* olarak gösterilecektir. Fatih dönemine ait olan bu tahrir defteri Muzaffer Arıkan tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bkz. Muzaffer Arıkan, *H.867 tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklamalarla Metin Tesbiti)*, AÜDTCF, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MCMLVIII, Ankara 1958.

Mehmed (1444-1446; 1451-1481) döneminde kayıt altına alınan bu tahrir defteri, Ankara sancağının günümüze ulaşabilen en eski tahriridir. Ancak bu defter, ihtimaldir ki, Ankara'nın ilk tahriri değildir. Bu defter, I. Murad (1362-1389) zamanında Sarı Timurtaş Paşa tarafından düzenlenen deftere yapılan atıflarda da dikkat çektiği üzere günümüze ulaşmamıştır.[3] Bu durumda, 1463 yılı tahririnde, Gazi Hüdâvendigâr (I. Murad) zamanında yapılan tımar tevcihleri / görevlendirmeleri, burada tekraren yer almaktadır.[4] Bu tahrir defteri sayesinde, bilhassa tımar ve vakıf kayıtlarıyla, Osmanlı'nın ilk dönemine ait Ankara ve kazalarının tarihini aydınlatacak bilgilere ulaşmak mümkündür.

Ankara sancağı bu ilk tahrirde, Bâcı, Çubuk, Kasaba, Karacabey, Mürted Ova, Binârî İli, Yaban Ovası/Yabanâbâd, Şorva/Şorba, Mudrıb/Muzrıb, Uruş olmak üzere on idarî birlikten (vilâyetler ile ta'allukâtlarından) oluşmaktadır. Muhtemelen bu defterin eksik oluşu nedeniyle Ayaş, bu idarî birlik içerisinde yer almamış; onun da ilave edilmesiyle Ankara'ya bağlı idarî birimlerin sayısının on bir olduğu görülmektedir.[5] Daha sonraki yıllarda Mudrıb /Muzrub ve Uruş'a bağlı köyler, Ayaş, Mürted Ovası (Murtazaâbâd) ve Yaban Ovası (Yabanâbâd) arasında taksim edilmiş, böylece bu iki idarî birlik ortadan kalkmıştır.[6] Benzer durum, 16. yüzyılda Binârî İli'nin Çubuk kazasına bağlanmasında da karşımıza çıkmaktadır.[7]

Bu tahririn yapılış tarihi, içinde yer alan kayıtlardan yola çıkılarak, 1460-1463 yılları arası olduğu hükmüne varılmıştır. Bkz. Arıkan, *aynı tez*, s. 4-6.

3 Burada, "Mezra'a-i Gürpınar (Kuzpınar), timâr-ı İvaz, Hüdâvendigâr zamânında İvaz/Ayvaz atası ve dedesi vakf itmiş kimse karşı gelmedik, şimdiki halde sûret-i vakf verildi deyu *eski defterde yazılmış*, Amma şimdiki halde mezkûr Şeyh İsmail vakf-ı mezkûr ve vakfiyyet üzere mutasarrıfdır elinde pâdişâhımız hazretleri tevki'î vardır" ifadesi yer almaktadır. BOA, *MAD 9*, varak (v) 17b.

4 Ankara sancağının 1463 tarihli tahrir defterinin asıl defter muamelesi görmesi ve içinde yer alan kayıtların I. Murad ve öncesine gitmesi hakkındaki görüşler için bkz. Arıkan, *aynı tez*, s.4-6; Nicora Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1985, s.16-17. Bu çalışmaların dışında, Ahmet Nezihi Turan Ankara'nın Yabanâbâd kazasıyla ilgili çalışmasında, I. Murad dönemine, hatta Sultan Orhan dönemine kadar yapılan tımar tevcih atıflarına dikkat çekmektedir. Bkz. Ahmet Nezihi Turan, *Yabanâbâd Tarihini Ararken*, Ankara 1999, s.42-46. Aynı dönemde Çubuk kazasında da benzer tımar tevcih kayıtları söz konusudur. Ancak, bunlar Gâzi Hüdâvendigâr (I.Murad) dönemine kadar gitmektedir: "Karye-i İkipınar tâbi'-i Çubuk, timâr-ı Durmuş veled-i Hızır ve Musa, Hüdâvendigâr zamânında Hızır ve Kaya yerlermiş". Bkz. BOA,*MAD 9*, v. 21b-22a; "Karye-i Temurlu timâr-ı Ahmed Fakih, Hüdâvendigâr zamânında Saruca Polad yermiş". Bkz. BOA, *MAD 9*, v.15b; "Karye-i Kafirsarayı, kadîmden Sivas'da Urkürdî (Ürkürevi) ? Medresesi'nün vakfı imiş, ammâ Hüdâvendigâr zamânında Ali Paşa tasarruf idermiş. Sonra merhûm Sultan Murad Han'a vakıfdır deyu arz idüb ve hem vakfiyyet sâbit olub vakfiyyetine hükm-i hümâyûn virmiş. Sonra pâdişâhımız hazretlerine arz idüb pâdişâhımız dahi vakfın müsellem dutub hükm-i cihân-güşay erzânî ? kılmış el-hâletü hâzihi mukarrer vakıfdır. Mevlânâ Secâüddin müderris ve Kâsım mütevellidir". Bkz. BOA, *MAD 9*, v. 27b. Bu son medrese vakfı kaydında Hüdâvendigâr zamanı ile I. Murad, merhum Sultan Murad ile II. Murad, padişahımız ile de Fatih Sultan Mehmed kasdedilmiştir.

5 Ankara sancağının idarî birimleri için bkz. Arıkan, *aynı tez*, s. 24. 1463 tarihli tahrir defterindeki bilgilerin yeni bir değerlendirmesi için ayrıca bkz. Turan, *aynı eser*, s. 25-26.

6 Arıkan, *aynı tez*, s. 15; Turan, *aynı eser*, s. 26.

7 BAO, *Tapu Tahrir (TT) 117*, s. 153-268; *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 381-392, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi (TKGMA), *Defter-i Mufassal-ı Ankara 74*, v.104b-190a.

1463 yılında Ankara sancağındaki idarî birlikler arasında yer alan Ta'allükât-ı Binâri İli'ne[8] bağlı köylere genel olarak bakıldığında, bugün Çubuk kazasının merkezi olan Çubukbazarı köyü ve çevresiyle, yine günümüzde Kızılcahamam'ın Güvem ve Pazar olarak adlandırılan eski nahiyelerini–ki, burası 16. yüzyılın sonlarına doğru Şorba kazası olarak idarî bir birim haline getirilmiştir–içine almaktadır. Aynı tarihte Ankara sancağına bağlı "Ta'allükât-ı Çubuk"[9] ile "Ta'allükât-ı Binârî İli" başlıkları adı altında kayıtlı iki idarî birlik, yaklaşık bir asırlık dönem ait H.929/M.1523,[10] H.937/M.1530[11] ve H.979/M.1571[12] yıllarına ait tahrir defterlerinde, Çubuk kazasının sınırlarını oluşturmuştur.[13]

Yukarıda verilen bilgilerde de yer aldığı gibi ilk dönem idarî yapısının değişken bir görünüm sergilediği ve sınırları kesin çizgilerle birbirinden ayırmanın oldukça zor olduğu görülmektedir. Bunda Osmanlı döneminde Ankara sancağının tımar sisteminin uygulandığı bir idarî birim olmasının ve ilk dönem idarî birimlerinin oluşumunda tımar bütünlüğünün esas alınmasının payı büyüktür.[14] Tımar bütünlüğünü sağlamak amacıyla ortaya konulan bütün veya hisseli gelirlerin toplamı, beraberinde ayrı idarî

---

8 Ta'allükât-ı Binârî İli olarak belirtilen kısım içerisinde yer alan köy ve mezraalar şunlardır: Kürd-alp, Şahviran, Baş, Dere, Ovacuk, Ulusu (Ulusı), Sivriçukur ve Kavaközi, Gökçedere, Yenice, Yüreğir, Yukarı Obruk, Buçuk, Çubukbazarı, Sovıcak, Çavundur, Yanıyassı (Tatıyassı?), Melikşah, Baş, Karacaviran, Menadır, Kızılöz, Söğüdözi, Esenboğa, Kızılöyük, Ahur, Sığırluhacı, Mirye, Karaağaç, Kuzviran, Hızırlar (Hıdırlar), Oğlakçı, Kayrı (tabi-i Mirye), Kızılnusret, Karamancuk, Salın, Çanlı, Çavundur (yukarı), Karbansaray, Kurıçay, Kışlacuk, Sarukoz, Buzlı, Eğrieken, Sülük, Sele, Mekki, Yalak, Aydoğan, Alınviran, Bayır, Seg, Kilise, Yukarı Buzlı, Mahmudoğlanı, Karaçam, Buğdaylu, Hisarcuk, Gökçe, Çit, Akçakoyunlu, Gözbaş (Kuzbaş), Sülüklü, Aksak, Manastır, Çat, Derbend, Akçakilise, Çukurca, Tortı, Kızılviran, Aybek (İybek), Turasanlu, Akbörklü, Kurıviran, Binağaç, Çeriklü, Yazır, Ağılcuk, Sayluhacı, Aşağı Obruk, Okçı ve Belençayı, Çukurviran, Asunlar (Husunlar), Gürici (Gürci), Sarukoz, Hacılar, Söbiçemen, Taraksuz, Yerkızdı, Kızılcaılusı, Çukurcak, Akçakilise, Görensi, Saraycuk, Kızılca, Yiras köyleri ve Alacaatlu, Maden, Akçakoyunlu, Karaçam, Akdam mezraalarıdır.

9 Ta'allükât-ı Çubuk idarî birliği altında yer alan köyler şunlardır: Temurlu, Karkın, Kızık, Uzunoba, Güzelabdal, İsabey, Taşpınar, Ulu Sirkelü, Yukarı Sirkelü, Karyağdı, Geldibuldu, Küre, Günay, Cücük, İkipınar, Karaca, Yaka, Busaklar (Pursaklar), Tatlar, Emirilyas, Giçik, Ayarcılar, Yağmurşah, Kızılca, Yuva, Sarucılar, Dumlıpınar, Ulumbiş, Dere, Söğüdözi, Hisar, Mirfakın, Kafırsarayı, Kösrelik, Kavacuk, Aşağı Kızık, Çaykızık, İnce, Öyümiğde, Delüviran, Kışla, Akçain, Ayvaluca, Karakeçilü, Yaysal, Balıkhisar, Ulupınar, Büğdüz, Korkaç, Karacalar, Göllü, Ömercükoğlu, Kargı (Karga), Muradlu, İlmümin, Kalaba, Karaöyük, Çorlayık, Karı (Kurı), Urunkuş, Kulsarı, Kınık, Karacaviran, Kapaklu, Tomıkışlası, Kızılhisar, Çınar, Keçilü, İlgazi, Hacı, Küçük İstanoz, Peçenek, Hacı, Yemliha, Okçı, Manastır köyleri ile; Ahikışlası, Ağzıkara, İncesu, Gürpınar, Korkaç, Yağmurlu, Kozludere, Mülkviran, Karacaviran, Hacı Mecdüddin ve Yalnuzdam mezraalarıdır. Bkz. BOA, *MAD*,9, v. 15b-42a.

10 Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 117 numara ile kayıtlı Tapu Tahrir Defteri'nin (BOA, *TT 117*) tarihi, "Gurre-i Zilhicce 929/11 Ekim 1523 olarak kaydedilmiştir.

11 *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

12 Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi, Defter No: 74. Bu defterin tarihi, "… Evâhiri şehri Muharrem sene tis'a ve seb'în ve tis'a mie (979/ 15-24 Haziran 1571)" olarak kaydedilmiştir.

13 Çubuk kazasının idarî yapısı ve yerleşmeleri için bkz. Hüseyin Çınar-Osman Gümüşçü, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Bilge Yayınevi, Ankara 2002, s. 57-136.

14 Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI.Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995,s. 61.

birliklerde birden fazla köyün ve bunlara ait gelirin bir araya getirilmesine neden olmuştur.[15] Bu da inceleme alanımız olan Çubuk kazasının ve diğer idarî birliklerin, ilk dönem sınırlarının tasvirini zorlaştırmaktadır.

16. yüzyılın ilk yarısında Ankara sancağının kazaları; Ankara merkez, Çubuk/Çubukâbâd, Murtazaâbâd (Kazan ve Yenikent çevresi), Ayaş, Bâcı (Polatlı ve çevresi) ve Yabanâbâd (Kızılcahamam ve Çamlıdere)'dır. Çubukâbâd kazasının bu dönemde merkezi olarak tanımlanabilecek "nefs-i Çubuk (Çubuk merkezi)" ya da buraya bağlı bir mahalle kaydı bulunmamaktadır. Muhtemelen kazaya isim olan Çubukbazarı köyü ya da Selçuklu dönemine doğru geriye giden süreçte, Balıkhisarı köyü, buradaki idarî birimin merkeziydi. Osmanlı klasik döneminde Çubuk kazasının yayıldığı sahanın genişliği, tahrir defterlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Günümüzdeki yerleşim birimleri açısından geriye doğru gidildiğinde, Çubuk kazasına bağlı köylerin bir ucunun Kızılcahamam'ın Güvem ve Seyhamam çevresine, diğer ucunun Kurtboğazı Barajı'na ve Kazan'a doğru uzandığı; Ankara merkez tarafına dönüldüğünde de bütün Çubukovası'nı kapladığı ve Kayaş ve Bayındır köylerine kadar uzanan bölgeyi içine aldığı görülmektedir. Coğrafî konumu ve nüfus yoğunluğu bakımından, 16. yüzyılda Çubuk kazasının, Ankara'nın en büyük kazalarından biri olduğu söylenebilir.

Çubuk kazası, mülkî-askerî bir idarî birim olmasının yanında, yargı görevi ile birlikte yürütme gücüne de sahip, kadı idaresinde müstakil bir kaza dairesidir. Bu çerçevede Osmanlı kadısı görev yaptığı kaza dairesinde, hukukî, askerî, beledî ve örfî yetkilere sahiptir. Kadı, bir yargı adamı olmasının yanı sıra aynı zamanda bulunduğu mahallin mülkî ve beledî âmiriydi.[16] Çubuk'un kaza idaresi hakkında elimizdeki ilk bilgi, H.919/M.1513 tarihli Anadolu Vilâyeti'ndeki kadıların kaydedildiği akdiye/kadılar defterdir.[17] Bu defterdeki bilgiye göre, Çubuk kazası kadısı, günde 25 akça ücretle ve müteferrika pâyesiyle Mevlânâ Ahmed'dir. Yine burada yer alan bilgiden, Ankara'nın merkez ve Yörük kazası (Ankara'nın güneyinde Sivrihisar, Haymana ve Koçhisar çevresinde oturan yörüklerin bağlı olduğu kaza) dışında kalan kazalar içinde Çubuk kadısı en fazla ücreti almaktadır. Bu durum Çubuk'un bir kaza merkezi olarak büyüklüğüne işaret etmektedir. Hiç şüphesiz bu tarihten önce de Çubuk'ta kadılar görev yapmıştır. Ancak elimizde şu an bunlar hakkında bilgi bulunmamaktadır.

---

15 Benzer durum Ankara'nın diğer idarî birlikleri için de geçerlidir. Bkz. Arıkan, *aynı tez*, s.11; Yabanâbâd'daki güçlükler için de bkz. Turan, *aynı eser*, s. 46-49.

16 İlber Ortaylı, *Hukuk ve idare Adamı Olarak Kadı*, Ankara 1994, s. 28-29;

17 Turan Gökçe, "Anadolu Vilâyeti'ne Dair 919 (1513) Tarihli Bir Kadı Defteri", *Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*, IX (İzmir 1994), s. 215-261.

H.998/M.1590 yılına ait Ankara sancağının avârız defterinde, bu sancağa bağlı kaza sayısı dokuz olarak verilmiştir. Bunlar; Ankara (merkez kaza), Ayaş, Çubuk, Yabanâbâd, Murtazaâbâd, Çukurcak, Şorba, Yörük ve Bâcı'dır.[18] Bu kayıtta da görüldüğü üzere 16. yüzyılın sonlarında, Ankara sancağındaki kazalar arasına Çukurcak (Çukurcak veya Kasaba-i Bâlâ olarak adlandırılan kaza, bugünkü Elmadağ, Bâlâ ve Keskin'e doğru uzanan bölge) ve Şorba kazaları da katılmıştır. Böylece zaman zaman bazı idarî değişiklikler olmakla birlikte, Ankara sancağındaki kaza idareleri, genel hatlarıyla şekillenmeye başlamıştır.

H. 979/M.1571 yılı tahrir defterinde Çubuk kazası sınırları içinde yer alan, günümüzde Kızılcahamam'ın Güvem ve Pazar çevresinde yer alan köyler, Şorba kazası adıyla ayrı bir idarî birim haline dönüştürülmüştür. Şorba kazasının adı 1590'dan önceki kayıtlarda da yer almaktadır. Nitekim Evâil-i Zilka'de 991/16-24 Kasım 1583 tarihli Ankara mahkemesine ait bir kayıtta; "Şorba kazasına tâbi' Yassıviran nâm karyede ..." ifadesinin yer alması, bu kazanın oluşumunu 1571 tahririnin hemen sonrasına gittiğine işaret etmektedir. Şorba kazasının idarî bir birim olarak ortaya çıkışıyla birlikte, yaklaşık 50 yıl kadar önce Binâri İli ile birlikte bir idarî birim haline getirilen Çubuk kazası, toprak olarak daralırken, coğrafî sınır olarak da Mire Dağı-Şorba Dağı-Kavak Dağı çizgisinin doğu tarafında kalan bölgeyi içine almıştır.

17. yüzyılın başlarında Ankara sancağının idarî yapısı, bir önceki yüzyılın sonlarında olduğu gibi devam etmiş; Çubuk yine kaza olarak idarî yapıdaki yerini korumuştur.[19] Aynı yüzyılın önemli kaynaklarından olan ve gezip gördüğü yerleri kendi üslubu ile aktaran Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* adlı eserinde, H.1058/M.1648 yılının kış ayında Hüseyin Gazi Tekkesi'ni ve menzilini ziyaret ettikten sonra, yaklaşık bir ay Çubukovası, Yabanovası ve Çorba/Şorba kazalarını dolaştığını belirtmektedir. Evliya Çelebi burada, on gün kadar lokmacılık ederek Çubukovası kazasını gezdiğini belirtip, "azîm bazarı durur yüz elli akça kazadır. Ve yedi nahiye ve yetmiş pâre köydür ve subaşılıktır" ifadelerini kullanmıştır.[20]

---

[18] 22 Rebî'ülâhir 998/ 29 Mart 1590 tarihli avârız defteri için bkz. *Ankara Şer'iye Sicili* (*AŞS*), 2/265,1391; ayrıca bkz. Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 62-63.

[19] 1611-1612 yıllarında Ankara sancağındaki kaza merkezleri ve kadıları şunlardır: Ankara kadısı Mevlânâ Ahmed Efendi bin Mahmud, Çubuk kadısı Mustafa Efendi bin el-Hâc Hüseyin, Yörükân-ı Ankara kadısı Mustafa Efendi bin el-Hâc Ahmed, Ayaş kadısı Mehmed Efendi bin Tahir, Bâcı kadısı Abdünnebi Efendi bin el-Hâc Ali, Şorba kadısı es-Seyyid Mehmed Efendi bin el-Hâc Abdi, Yabanâbâd kadısı Yahya Efendi bin Mehmed.

Aynı yılda Murtazâbâd kazası Ankara kadısının tasarrufuna bırakılmış, o da bu kazaya kendi yerine görev yapmak üzere nâib (vekil) göndermiştir. Bkz. Hüseyin Çınar, *H.1020-1021/1611-1612 Tarihli 13 Numaralı Ankara Şer'iye Sicili- Transkripsiyon ve Değerlendirme-*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993, s. 45-46, 367.

[20] Evliya Çelebi aynı yerde Çubuk kazasının komşuları Yabanovası'nın 100 pâreli bir belde ve subaşılık olduğunu, Çorba / Şorba'nın da 86 pâre köy, 150 akçalık kaza ve subaşılık olduğunu belirtmiştir. Bkz. Evliya Çelebi b. Derviş

18. yüzyılda, Çubuk kazası yine Ankara sancağına bağlı kaza merkezlerindendir. Bu yüzyıl için Osmanlı şehirlerinin veya ona bağlı birimlerin idarî, malî ve demografik durumunun tespiti için başvurulan kaynaklar arasında, avârız ve nüzul türü vergilerin tahsil edildiği hanelerin sayısını ortaya koyan tevzîât ya da mevkûfat defterleri önemli bir yer tutar. Nitekim Ankara sancağının avârız hânelerini gösteren bu defterlerden, Çubuk kazası hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Bu defterlerden H.1116/M.1704 tarihli olanda, Ankara sancağının kazaları arasında; Ankara merkez ile birlikte Çukurcak, Bâcı ve Bayad, Yörükân-ı Ankara, Ayaş, Şorba, Yabanâbâd, Murtazaâbâd ve Çubukâbâd (Çubuk)'ın adları yer almaktadır. Çubukâbâd kazası bu yılda 71,5-1 rub' (1/4) avârız hâneye sahiptir.[21] H.1146/M.1733 yılına ait bir başka defterde de Çubukâbâd kazası aynı idarî statüye ve 72 hâne 1 rub' avârız hâneye sahiptir.[22]

18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın ilk yarısında Ankara sancağını meydana getiren kazaların sayılarında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemde Ankara sancağında on kaza dairesi bulunmaktaydı. Bunlar; Ankara, Çubukâbâd, Yabanâbâd, Beypazarı, Nalluhan, Haymanateyn, Yörükân-ı Ankara, Ayaş ve Şorba idi.[23] Ancak bu dönemin idarî yapılanmasında meydan gelen değişikliklerin Ankara sancağını da sık sık etkilediğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

II. Mahmud (1808-1839) döneminde, bütün imparatorluk genelinde yapılması planlanan nüfus sayımı, Ankara ve kazalarında da gerçekleştirilmiştir. 1830 yılındaki bu ilk sayımda, Ankara merkezde müslim ve gayrimüslim 11.293 erkek nüfus kaydedilmiştir. Bir bu kadar da kadın nüfusun yaşadığını varsayarsak, Ankara merkezde bu sayının yaklaşık 23 ila 25 bin civarında olduğu söylenebilir.[24] Bu tarihte Ankara sancağı merkez kaza dışında; Ayaş, Arapsun, Murtazâbâd, Yabanâbâd, Büyük ve Küçük Haymana, Şorba, Yörükân-ı Ankara ve Çubuk kazalarıyla, Süflâ (Aşağı)[25] ve Bâlâ (Yukarı)[26] nahiyelerinden meydana gelmekteydi. Bu nüfus sayımında, Çubuk kazası genelinde, hepsi Müslüman 5.385 erkek nüfus bulunmaktaydı. Ankara merkezde olduğu gibi, bu sayıya bir o kadar da kadın nüfus eklenirse, yaklaşık 10 ila 11 bin civarında nüfus, Çubuk kazası dahilindeki doksan köyde yaşamaktaydı.[27]

Mehmed Zıllî, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini*, II. Kitap, Haz: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 222.

21 BOA, *MAD, 3833*, s. 100.

22 BOA, *MAD, 2788*, s. 43-44.

23 Çubuk kazasının da içinde yer aldığı Ankara sancağının bu dönemdeki idarî yapılanması için bkz. Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1998, s. 142-143.

24 Özdemir, *aynı eser*, s. 116-117.

25 Ankara merkeze bağlı, çevresindeki ova/alçak arazideki köylerden oluşan nahiyedir.

26 Ankara merkeze bağlı, çevresindeki yüksek/dağlık arazideki köyleri içine alan nahiyedir.

27 Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı-1831*, Ankara 1943, s. 145-147.

Tanzimat Döneminde Çubuk/Çubukâbâd Kazası

Tanzimat'ın ilanı (1839) ile birlikte Osmanlı Devleti'nin genelinde idarî, adlî ve iktisadî alanlarda bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde eyaletlerin sınırlarında da değişiklikler yapılmış, bazı sancaklar bağlı bulundukları merkezlerden alınarak yeni eyaletler oluşturulmuştur. Bu yıllarda sadece Ankara ve Çankırı sancaklarından meydana gelen Ankara eyaletine Bozok (Yozgat), Kastamonu ve Kayseri sancakları da bağlanmıştır. 1842 yılında yapılan düzenlemeyle, eyalet-sancak-kaza ve köy birer idarî birim olarak benimsenmiştir.[28]

Tanzimat dönemi kaynaklarında daha çok "Çubukâbâd" ismi ile kaydedilen Çubuk kazası ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan nüfus-ceride ve temettuat defterleri derli toplu, önemli bilgiler içermektedir. Bu dönemde tutulan nüfus-ceride defterleri daha çok askerî amaçlı ve erkek nüfusun kaydedildiği defterlerdir. Temettuat defterleri ise 1260-1261/1844-1845 yıllarına ait olup, vergi amaçlı tutulmuştur. Hane esas alınarak hazırlanan ve ailelerin gelir ve vergi matrahlarının ortaya konulduğu temettuat defterlerinde, Çubuk kazasının köyleri de yer almaktadır. Bu tarihte, Çubuk kazası içinde, "Nefs-i Çubuk" adı ile bir köy bulunmaktadır. Bu ifadeden, daha sonraki dönemlerde ilçe merkezi olacak olan Çubuk köyünün, o dönemde halen köy statüsünde ve 87 hane olarak kaydedildiği görülmektedir.[29] Aynı yıla ait bir başka kayıtta, askerî amaçla tutulan ve sadece erkek nüfusun köy veya mahalle bazında topluca kaydedildiği ceride defterleridir. Temmettuat defterleri ile aynı yıl tutulan bu defterlerdeki bilgilerin bir arada olması, bize Çubuk kazasının o yıldaki durumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Burada Çubuk köyü 99 hane ve 286 erkek nüfus olarak kaydedilmiştir. Yine bu defterlerde, Çubuk kazasındaki köy sayısı 89'dur. Çubuk kazasının bu tarihteki toplam hane sayısı 2.067; erkek nüfus ise 6.128'dir.[30]

Tanzimat ile birlikte, eyalet ve sancaklarda meydana gelen idarî değişim, kazalarda da yaşanmıştır. Bu dönemde, muhassıllıkların kaldırılmasından sonra kurulan idarî birimlerden biri de kaza müdürlükleridir. Halkın güvenlik ve refahını sağlamak amacıyla, her sancak ve kazada, ileri gelen ailelerin içlerinden birini, kazalarına müdür seçmeleri, 1842 yılında Meclis-i Vâlâ tarafından kabul edilmiştir.[31] Çubuk kazasının tespit edebildiğimiz ilk kaza müdürü, H.1260-1261/M.1844-1845 yıllarına ait

---

[28] Musa Çadırcı, "Yönetim Merkezi Olarak Ankara'nın Geçirdiği Evrim", *Tarih İçinde Ankara*, derleyen: Ayşıl Tükel Yavuz, Ankara 2000, s. 92-94.

[29] BAO, *ML. VRD. TMT*, 665.

[30] BOA, *ML. CRD, 825*,s. 26-28; *ML.CRD, 839*, s. 18.

[31] Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 240-242-248.

temettuat yani hanelerin gelir ve vergi durumlarının tespit edildiği sayım sırasında, Baloğlu Seyyid Ahmed Efendi'dir. Nitekim bu yıllara ait temettuat defterinin sonunda, Ziraat Müdürü Vekili Vefik Emur oğlu Süleyman ve Ahmed Râif ile birlikte Kaza Müdürü Baloğlu Seyyid Ahmed Efendi ve Muhtar Mustafa ile İmam Baloğlu Molla Osman'ın, isimlerinin yazılı olduğu mühürleri yer almaktadır.[32]

2 Muharrem 1262/ 11 Kasım 1846 tarihli Ankara mahkemesine ait bir kayıtta, Ankara ve ona bağlı kazaların meclislerindeki görevlilerin isimleri ve mühürleri ayrı ayrı kayıt altına alınmıştır. Burada, Çubuk kazası ile ilgili kısımda; Sandık Emini Seyyid Mehmed, Kaza Müdürü Baloğlu Seyyid Ahmed, aza olarak da Ravlı (Akyurt) köyü muhtarı Seyyid Ahmed ve Sirkeli köyü muhtarı Süleyman'ın isimleri ve mühürleri yer almaktadır.[33] Bu bilgilerden, Çubuk kazasının o tarihte kaza meclisindeki görevlileri hakkında bilgi sahibi olmaktayız.

Tanzimat uygulamaları çerçevesinde, 1842 yılından itibaren, taşrada yapılmaya başlayan idarî düzenlemelere H.1281/M.1864'te yeni bir biçim verilmiş ve bir vilâyet nizamnâmesi hazırlanmıştır. H.1284/M.1867 yılına gelindiğinde bu nizamnâmenin uygulama alanı genişletilmiş ve eyaletler kaldırılarak yerine livalardan (liva, sancak tabirinin yerine kullanılmaya başlanmıştır) oluşan vilâyet üniteleri kurulmuştur. Vilâyet nizamnâmesinde; vilâyet livalara, livalar kazalara, kazalar da karyelere (köylere) ayrılmıştır. Nahiye statüsü nizamnâmede açıklıkla belirtilmemiş, yalnızca idarî bir birim olarak tanımlanmıştır.[34] Bu düzenlemeyle, yöneticilerin unvan ve tayinlerinde bazı değişikliklere gidilmiş; eyalet adı vilâyet olmuş, vali yönetici olarak durumunu korumuş, sancak ve liva eş anlamda kullanılmaya başlanmış, kaymakam yerine, yönetici olarak bu düzeyde mutasarrıf görevlendirilmiştir. Kaza birimi 1842'deki statüsünü korumakla birlikte, seçimle göreve getirilen kaza müdürü yerine, hükümetçe tayin edilen kaymakam iş başına geçmiştir. Böylece en önemli değişiklik kaza yönetiminde yaşanmıştır. Köy idaresinde ise önemli bir yenilik olmamıştır.[35]

Tanzimat döneminde Ankara eyaletinin merkezinde de bazı değişiklikler yapılmıştır. Nitekim 1848-1850; 1855-1859 ve 1863 yıllarında Bozok (Yozgat) eyalet merkezi olmuştur.[36] 1864 tarihli İdâre-i Vilâyet Kânûnu'na göre yapılan yeni düzenlemeyle, Ankara vilâyeti Bozok, Kayseri, Kırşehir ve Ankara livalarından oluşmaktaydı. 1867 yılında yapılan bu son düzenlemede, Çubukâbâd, Ankara'ya bağlı bir kazadır.[37]

[32] BOA, *ML.VRD.TMT, 665*, s. 13, 23.

[33] *AŞS (Ankara Şer'iye Sicili), Numara: 251/ MF 937*, s. 130-131.

[34] İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara 2000, s. 53, 61-64.

[35] Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu*, s. 252.

[36] 1848-1850 ve 1855-1859 yılları idarî bağlılık için bkz. Çadırcı, a.g.m., s. 94. 1863 yılındaki durum için de ayrıca bkz. *Salnâme (Salnâme-i Devlet-i Aliyye), Def'a 28*, 1290, s. 173.

[37] Şemseddin Sâmi, *Kâmusü'l-A'lâm*, I, İstanbul 1306, s. 441.

H.1284/M.1867 ve H.1287/M.1870 yıllarında Çubuk için Ankara vilâyeti nahiyelerinden tabiri kullanılmıştır.[38] İdarî anlamdaki bu tabirin dışında, adlî / kazaî anlamda da Çubuk kazasında kısa süreli bir değişiklik söz konusudur. Bunun daha önceki dönemlerde de olduğu gibi bir takım idarî ve malî mülahazalardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim H.1284/M.1867 yılında Ankara kazasına ilhak olarak tanımlanan Bozulus ve Tabanlı, Murtazaâbâd, Haymanateyn ve Çubukâbâd kazaları Anadolu kazaskeri Seyyid Hasan Rifat Efendi'ye "ber vech-i arpalık" tevcih edilmiştir. O da aynı zamanda, Ankara kazasına arpalık olarak tasarruf eden Sadr-ı âlî payesine sahip Seyyid Mehmed Said'in, Ankara'ya nâib tayin ettiği Mevlânâ Süleyman Şefik Efendi'yi, arpalığı olan kazalara nâib tayin etmiştir.[39]

Bu yeni düzenlemeler sonrasında Çubukâbâd'ın idarî yapısını, kazadaki görev ve görevlileri, o dönemin Ankara'sının ilk yıllıkları olan Ankara vilâyet salnâmelerinden öğrenmekteyiz. Ankara'ya ait elimizdeki ilk salnâme H.1288/M.1871 tarihli Ankara Vilâyeti Salnâmesi'dir.[40]

Çubukâbâd kazasında, H.1288/M.1871 yılında, kaymakamın başkanlığında toplanan *Kaza İdare Meclisi* ve nâibin başkanlığında toplanan *Dava (Deâvî) Meclisi* faaliyette bulunmaktadır. Her iki mecliste seçilmiş azalar ve kâtipler görev yapmaktadır. Dava meclisi azalarının tümü için mümeyyizan denmesi, bu kişilerin seçilmiş olmalarına ve temyiz merciinde bulunmalarına işaret etmektedir. Kazadaki diğer görevliler ise mal müdürü, tahrirat kâtibi (yazı işleri kâtibi) ve yine hesap işleriyle ilgilen sandık emini ile mal refiki ve rüsumat memuru'dur. Bu salnâmede yer alan bilgiye göre; Çubukâbâd kazasının kaymakamı Hasan Hilmi Efendi, mahkeme nâibi Mehmed Nâim Efendi, mal müdürü de Nuri Efendi'dir. Kaymakamın başkanlık ettiği Kaza İdare Meclisi'nde aza olarak Ahmed Efendi, İbrahim Ağa ve Ali Bey'in, kâtip olarak da İbrahim Efendi adı yer almaktadır.[41]

Ankara vilâyetine ait ikinci salnâme H.1289/M.1872 yılına aittir. Bu yılda Çubukâbâd kazasının kaymakamı Musa Kazım Efendi, mahkeme nâibi de yine Mehmed Nâim Efendi'dir. Bu salnâmede Ankara livâsı; merkez kaza, Çubukâbâd, Beypa-

---

38 "Medîne-i Ankara nevâhisinden Çubukâbâd kazâsına tâbi' Turhasan karyesinden ....." (*AŞS, 323/Mikrofilm (MF) 1009,* s. 28/47); "Ankara vilâyeti nevâhisinden Çubukâbâd kazası..."(*AŞS, 323/MF 1009*, s. 58/1-4); "Vilâyet-i Ankara dâhilinde Çubukâbâd nâhiyesi...." (*AŞS, 323/MF 1009*, s.420/262).

39 *AŞS, 323/MF 1009*, s.7/6, 6/2-5.

40 *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, 1288 /1871, Def'a 1, Ankara Vilâyet Matbaası, 1288. Salnamenin yeni bir yayını için bkz. *Ankara Vilâyeti Sâlnâmesi, Sene 1288/ Miladi 1871*, Def'a 1, Yayına Hazırlayan: Süleyman Solmaz, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2014.

41 *Ankara Vilâyeti Sâlnâmesi, Sene 1288/ Miladi 1871*, Def'a 1, Yayına Hazırlayan: Süleyman Solmaz, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2014, s.54, 210.

zarı, Haymana, Zîr, Seferihisar, Ayaş, Korupazar-ı Nallu, Mihalıççık, Bâlâ, Yabanâbâd kazaları ile; Zîr kazasına bağlı Murtazaâbâd, Seferihisar kazasına bağlı Günyüzü, Mihalıççık kazasına bağlı Akköprü, Bâlâ kazasına bağlı Tabanlı, Yabanâbâd kazasına bağlı Şorba nahiyelerinden meydana gelmektedir.[42] H.1289/M.1872 yılı vilâyet salnâmesi, bir önceki yıla ait vilâyet nizamnâmesinin hemen sonrasına ait olması bakımından, Çubukâbâd kazasındaki durumu gözlemlememiz bakımından oldukça önemlidir. Çubukâbâd kazasındaki görev ve görevlilerle ilgili ilk derli toplu bilgi, bu dönme ait salnâmede yer almaktadır.

Çubuk'ta Belediyenin Kuruluşu

Klasik dönem Osmanlı şehri yönetiminde belediye teşkilatı mevcut değildi. Osmanlı şehrini yöneten amir gerçekte kadı idi. Kadı şehrin yargıcı, malî, beledî ve güvenlik işlerinin sorumlusu, vakıfların denetçisiydi. O bu görevleri yerine getirirken kendisine yardımcı olan görevliler ve kurumlar vardı. Kadı ve bu görevliler, şehre beledî hizmet getirmekten çok, hizmetleri yaptırmak ve bunun için halkı örgütlemek gibi sorumluluğa sahipti.[43] Tanzimat sonrası dönemde idarî düzenlemeler yapılırken belediye teşkilatının da kurulması gündeme geldi. Öncelikle 1854 yılında İstanbul Şehremaneti kuruldu. Takiben 1857 yılında İstanbul'un, on dört belediyeye ayrılması kararlaştırıldı. Daha sonra Beyoğlu ve Galata'da kurulan Altıncı Daire-i Belediye ile de Osmanlı'nın merkezinde belediyeleşme faaliyetleri oldukça ileri bir safhaya ulaştı. Bunu Osmanlı'nın dışa açılan kapıları olan liman şehirlerinde ve önemli ulaşım merkezlerinde kurulan belediyeler takip etti. Türkiye'nin yerel yönetim geleneğinin temelleri 1871 vilâyet nizamnâmesi ile atılırken, 1877 yılında mevcut durum biraz daha ileri götürülerek, ilk Osmanlı parlamentosunun çıkardığı kanunlar arasında İstanbul ve taşrada kurulacak belediye meclislerinin görev ve yetkilerini belirleyen bir kanun da yer aldı. 1877 tarihli Belediye Kanunu'nun 1. maddesinde, her şehir ve kasabada bir belediye meclisi kurulacağı belirtilirken, belediyelere eskisine göre bazı yeni görevler de yüklendi. Bu kanunla belediye reisinin seçimli üyelerden oluşan meclis içinden hükümetçe tayin edilmesi ve belediye gelirinden maaş alması da kararlaştırıldı.[44]

---

[42] *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, 1289 /1872, Def'a 2, Ankara Vilâyet Matbaası. 1289. Ek:1-2; *Ankara Vilâyeti Sâlnâmesi, Sene 1289/ Miladi 1873*, Def'a 2, Yayına Hazırlayan: Abdülkerim Erdoğan, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2014, s. 54, 105, 117 .

[43] Klasik dönemde Osmanlı kadısının beledî hizmetleri ve yardımcı görevlileri için bkz. Ortaylı, *Osmanlı Devletinde Kadı*, s. 41-44; aynı yazar, *Tanzimat Devrinde Osmanlı*, s. 124-128.

[44] Belediyelerin kuruluşu için bkz. Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı*, s. 130-156.

H.1299/M.1882 tarihli Ankara vilâyet salnâmesinde,[45] Çubuk kazasında ilk defa, iki önemli organ karşımıza çıkmaktadır. Bunlar **Belediye Heyeti** ve nizamiye mahkemeleri çerçevesinde kurulan **Bidâyet** yani **Asliye Mahkemesi**'dir. Ankara'ya ait günümüze ulaşabilen (ya da ulaşabildiğimiz) bir önceki H.1295/M.1878 tarihli vilâyet salnâmesinde,[46] Çubuk kazasındaki belediye ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmazken, bahsi geçen 1299/1882 tarihli salnâmede, Belediye Reisi olarak **İbrahim Ağa**'nın; Hâfız Efendi, Hüseyin Ağa, Ziyaeddin Ağa, Seyyid Mehmed Ağa ve İsmail Ağa'nın da aza olduğu belediye heyeti yer almaktadır.[47] Burada Çubuk kazasında belediye teşkilatının ilk defa, kesin olarak hangi tarihte kurulduğu hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Ankara salnâmelerinde yer alan bilgilere göre, belediyenin 1879-1882 yılları arasında kurulduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı dönemindeki belediye başkanları için bkz. Ekler kısmı.

Kazalıktan Nahiyeliğe Düşüş

Çubukâbâd'ın Ankara'ya kaza olarak bağlılığına dair salnâmelerde yer alan son bilgi H.1320/M.1902 yılına aittir. 14. defa basıldığı belirtilen bu salnâmede, Çubukâbâd kazası, Ankara livası kazaları arasında gösterilmiştir.[48] Ankara vilâyetine ait bundan sonraki salnâme, 15. defa olarak basıldığı belirtilen H.1325/M.1907 tarihli salnâmedir. Burada, daha önce Ankara livasının kazası olan Çubukâbâd ve Zîr (Yenikent, Sincan ve Kazan çevresi) kazalarının, yine Ankara livasına bağlı iki nahiyeye dönüştürüldüğü yer almaktadır.[49] Çalışmanın bu bölümümde, kazalıktan nahiyeliğe dönüştürülme ya da düşürülme tarihi, bunun nedenleri ve o dönem yaşanan olaylarda ve yazışmalarda konunun nasıl yer aldığı üzerinde durulacaktır. Bununla ilgili Ankara Şer'iye Sicilleri'nden ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerden yararlanılmaya çalışılacaktır.

Döneme ait Ankara Şer'iye Sicilleri üzerinde yapılan çalışmada; 29 Muharrem 1320/ 8 Mayıs 1902 tarihli bir kayıtta, "Medîne-i Ankara'ya tâb' Çubukâbâd kazâsının

---

45 *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, 1299/1882, s.124-125.

46 *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, 1295 /1878, Def'a 7, s.79-80. Ankara vilâyetine ait, "def'a 8" ve "def'a 9" olarak basıldığı anlaşılan 1296, 1297 ve 1298 hicri tarihli salnâmeler, Hasan Duman'ın hazırladığı; *Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller): Bibliyografya ve Bazı İstanbul Kütüphanelerine Göre Bir Katalog Denemesi* (İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1982, s. 37-38) isimli eserde ve Ankara Büyük Şehir Belediyesi'nin 2014 yılında yayınladığı Ankara vilâyet salnâmeleri arasında yer almamaktadır.

47 *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, 1299 / 1882, Def'a 10, s.124-125; Çınar-Gümüşçü, *aynı eser*, s. 151-153.

48 *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, 1320 /1902, s.181-182.

49 Ankara Vilâyeti Salnâmesi, 1325/1907, s. 135. Bu salnâme; Kudret Emiroğlu-Ahmet Yüksel-Ömer Türkoğlu-Ethem Çoşkun tarafından (*Ankara Vilâyeti Salnâmesi, 1325 (1907)*, Ankara 1995) yayınlanmıştır.

Büğdüz karyesinde..."; yine 3 Cemâziyelevvel 1320/8 Ağustos 1902 tarihli kayıtta da, "Medîne-i Ankara'ya tâbi' Çubukâbâd kazâsına tâbi' Yalak karyesinde..." ifadeleri yer almaktadır.[50] Bu son kayıttan iki ay sonraya ait 4 Receb 1320/ 7 Ekim 1902 ve 5 Receb 1320/ 8 Ekim 1902 tarihli kayıtlarda ise Çubukâbâd kazası; "Medîne-i Ankara'ya tâbi' mülgâ Çubukâbâd kazâsı" şeklinde kaydedilmiştir.[51] Artık bu tarihlerden sonraki Çubuk ile ilgili bütün kayıtlarda, "*mülgâ Çubukâbâd kazası*" ve "*Ankara'ya mülhak (bağlanmış)*" veya "*Ankara'ya tâbi' Çubukâbâd nahiyesi*" ifadeleri kullanılmaya başlanmıştır.[52] Benzer süreç, daha önce Ankara'nın bir kazası iken, aynı tarihlerde nahiyeye dönüştürülen Zîr (Yenikent, Sincan ve Kazan çevresi) için de yaşanmıştır. Bu iki mülgâ kaza merkezi, Ankara'ya 30-40 km. gibi mesafede, kuzey ve batısını çevreleyen Çubuk ovası ve Mürted ovası olarak bilinen bölgeyi içine almaktadır.

Bu idarî değişiklik, acaba vilâyet merkezi olan Ankara ile payitaht İstanbul arasında yapılan yazışmalara ne şekilde yansımıştır. Bu durum, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden yararlanılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Yukarıda, şer'iye sicilinde verilen 7-8 Ekim 1902 tarihini teyit eden bir bilgi, 6 Receb 1320/9 Ekim 1902 tarihinde, Ticaret ve Nâfia Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda tekrar karşımıza çıkmaktadır. Burada, Ankara vilâyetinin Zîr ve Çubukâbâd kazalarının, kazalıklarının ilga edildiği, yani düşürüldüğü belirtildikten sonra, buralardaki Ziraat Bankası şubelerin ne olacağı hakkında bilgi istenmektedir.[53] Bu belgeler bize, en azından Ekim 1902'de, Çubukâbâd'ın kaza statüsünün sona erdiğini ortaya koymaktadır.

Maliye Nezâreti'nin, Duyûn-ı Umûmiye Komisyonu ile aralarında gerçekleşen 24 Rebî'ülevvel 1321/20 Haziran 1903 tarihli yazışmada, Ankara vilâyetinden, bu vilâyete bağlı Ankara sancağının Zîr ve Çubukâbâd ile Kayseriyye sancağının İncesu kazasının lağvından dolayı, eskiden buralara bağlı köylerin yeni idarî bağlılıkları hakkında bilgi verilmesi istenmiştir.[54] Burada yer alan bilgiden, Ankara vilâyeti içinde Zîr, Çubukâbâd ve İncesu kazalarının kazalıktan düşürüldüğü anlaşılmakta ve belgede,

---

50 *AŞS, 310 / MF: 996*, s. 3/8, 43-44/78.

51 *AŞS, 310 / MF: 996*, s. 83/144, 86/151, 100/178.

52 "Medîne-i Ankara'ya mülhak Çubukâbâd'ın .....19 Şevval 1323 /12 Aralık 1905…", Bkz. *AŞS, 313 / MF: 999*, s. 3/5 ; "Medîne-i Ankara'ya tâbi' Çubukâbâd nâhiyesi kurâlarından .... 14 Zilka'de 1323/ 1 Ocak 1906…" Bkz. *AŞS, 314 / MF: 1001*, s. 108/159.

53 BOA, *DH. MKT*. 620.73.3.1. 6 Receb 1320/25 Eylül 1318/9 Ekim 1902 tarihli bu belgede; "Ankara vilâyeti dâhilinde Zîr ve Çubukâbâd kazalarının âhiren ilgâ edildiği mahallî Ziraat Bankası şube memurluğundan iş'âr olunduğundan mezkûr kazâlara âid banka muâmelatı hakkında icâbı icrâ olunmak üzere bu bâbda karârın bir sûretinin gönderilmesi…" isteniyor.

54 BOA. *DH.TMIK.S*.41.18.3; *DH.TMIK.S*.41.18.5; *DH.TMIK.S*.41.18.7. Geçen 318 senesinde lağvından dolayı bunların muzâfâtından olan kurâdan hangilerinin hangi kazaya rabt ve ilhak edildiğine …." İfadesi yer almaktadır.

"geçen 318 senesi (1902)" denilmekle de bu idarî değişikliğin tarihine atıf yapılmaktadır. Yine burada, lağvedilen bu kazalara bağlı köylerin hangi kazalara bağlandığı sorulmaktadır. Bu konu ile ilgili Ankara vilâyetinden gönderilen 24 Receb 1321/8 Teşrinievvel 319/16 Ekim 1903 tarihli tezkerede, mülgâ Çubukâbâd kazasından, merkez vilâyete bağlanan köyler hakkında bilgi verilmiş ve burada 5 Ağustos 1319/18 Ağustos 1903 tarihinde vilâyet idaresi tarafından hazırlanan deftere atıfta bulunulmuş, bu köylerden 68'inin Ankara merkeze, 10'unun Kalecik'e, 13'ün de Yabanâbâd kazasına bağlandığı bildirilmiştir.[55]

Çubuk nahiye olduktan sonra eski kaza statüsüne kavuşması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan biri 30 Eylül 1318/13 Ekim 1902 tarihinde, diğeri de 29 Nisan 319/12 Mayıs 1903 tarihinde gerçekleşmiştir. Ancak bu talebe, herhangi bir cevap alınamadığı, Ankara valisinin 9 Ağustos 319/ 22 Ağustos 1903 tarihli yazısına konu olmuştur.[56]

Ankara valisinin 11 Receb 1320/14 Ekim 1902 tarihli yazısında; "Lağv olunan Zîr kazasının **yüz on altı** ve Çubukâbâd kazasının **doksan üç** karyeden (köyden) ibâret olan mülhakâtının" Ankara merkez ve civar kazalara bağlandığı belirtildikten sonra, 28 Mayıs 1318/24 Mayıs 1902 tarihli şifreli telgrafnameye yapılan atıfla; "bu iki kazânın merkez-i vilâyete kurbeti (yakınlığı) hasebiyle merbûtânın kısmen Ankara'ya ve kısmen civârında bulunan diğer kazalara rabt ve ilhâkı sûretiyle senevî **yüz otuz bin** guruş kadar bir tasarruf icrâsı mümkünü'l-vukû' görülmüş" şeklinde devam eden ifadelere yer verilmiştir. Valiliğin Zîr ve Çubukâbâd kazalarının Ankara merkeze yakın olmasının, böyle bir idarî değişikliğe neden olduğunu; ayrıca bu düzenleme ile de senede 130.000 kuruş gibi bir meblağın tasarruf edilmesinin planlandığı anlaşılmaktadır. Bu ifadeler bize böyle bir uygulamaya gidilmesinin görünürdeki nedeninin, tasarruf amaçlı iktisadi gerekçeler olduğunu ortaya koymaktadır.

Ankara Valisi'nin yukarıdaki ifadelerinin devamında, idarî alanda yaşanan bu değişikliğin, gerek Zîr gerekse Çubukâbâd'da ne gibi sıkıntılara neden olduğuna yer verilirken; Zîr kazasının lağvından dolayı merkez kaza olan İstanos kasabasındaki ahalinin hükümet olmadıkça, mal ve candan emin olmayarak şuraya buraya dağılacakları endişesi dile getirilmiştir.[57] Aynı yerde, Çubuk kazası ile ilgili görüşlere de yer verilir-

[55] BOA. *DH.TMIK.S*.47.32.7, s.7-11.

[56] BOA. *DH.TMIK.S*.47.32.8.

[57] Ankara Valisi, Zîr kazası ile ilgili olarak: " … mezkûr iki kazânın lağvından dolayı emr-i idâre inzibatca âtiyyen melhûz olan müşkilât-ı derecâtı ….. gönderilemediği arz olunmuş idi. Bu kere devren mülhakâta azîmet âcizânemde Zîr kazâsının lağvından dolayı merkez kazâ olan İstanos kasabasında sâkin ahâliden bazılarının hânelerine …. taarruz vukû' bulmakda olduğu ve geceleri kasaba derûn ve civârında silah atıldığı vesair sûretle heyecanı mûcib ahvâl vukû'a gelmekde olduğu ihbar ve tahkîk edilmiş ve ahvâl-ı ma'rûfe sebebiyle kasabada ….hükümet olmadıkça

ken; Çubuk merkezine ara sıra tütün kaçakçılarının gelip, bir takım uygunsuz davranışlarla halkı rahatsız ettikleri, yine Çubuk'un merkezi olan kasabada, her hafta açılan pazara çevre kazalardan binlerce kişinin gelerek külliyetli miktarda alışveriş yaptıkları, kazaya bağlı köylerin başka kazalara bağlanmaları durumunda, halkın askerlik işlerini takipte ve mülkî, askerî ve adlî işlerde sıkıntılar çekeceği gibi hususlara değinildikten sonra Kayseri'nin İncesu nahiyesinde olduğu gibi, Çubuk ve Zîr'de de aylık 500 kuruş maaşla birer müdür ve emsali maaşla bir kâtip bulundurulmak suretiyle, birer nahiye teşkil edilmesi için padişahın ferman buyurması talep edilmiştir.[58]

Benzer talep, 13 Zilka'de 321/ 31 Ocak 1904 tarihinde yeniden gündeme gelmiş ve burada da; geçen sene lağvedilmiş olan Zîr ve Çubukâbâd kazaları merkezlerinde emniyet ve asayişin, Çubuk'un merkezinde de haftada bir defa kurulan pazarın ticari önemini muhafaza etmesi için bu iki eski kazada birer nahiye teşkil edilmesi için ferman buyrulması istenmiştir.[59] Yaklaşık bir ay sonra benzer konu, 19 Zilhicce 1321/7 Mart 1904 tarihinde Sadâret'e gönderilen bir yazıda, yeniden karşımıza çıkmaktadır. Burada da daha önce belirtilen emniyet ve asayişin temini ve Çubuk'ta kurulan pazar münasebetiyle ticari ilişkilerin muhafaza edilmesi için buralarda birer nahiye teşkilinin gerekliliği vurgulanmış; Çubuk ve İstanos kasabalarında hazine ve belediye adına istifa edilecek gelirin (vâridatın) karşılık gösterilerek, müdürlere 500 kuruş, kâtiplere de emsali derecesinde maaş tahsis edilerek, nahiye teşkili için Şûrâ-yı Devlet tarafından görüş bildirilmesi istenmiştir.[60]

Belediye teşkilatı kurulduktan sonra, Çubukâbâd'ın da içinde bulunduğu belediyelerin başlıca gelir kalemleri şu vergilerden oluşmaktaydı: l. Devlet tarafından ayrılan

mal ve candan emin olamayarak şuraya buraya dağılacakları ahali tarafından ifade olunmuş…" ; " … bundan başka kasabasında sâkin ahalinin üç dört hâneden ma'adası Ermeni olmak hasebiyle mezkûr kasabada emniyet ve asayişin matlûb-ı âlî dâiresinde muhafaza ve te'mini ve ahâlî-i merkûm ahvâlinin dâima nazar-ı dikkatde bulundurulması elzem…" ifadelerine yer verilmiştir.

58 BOA. *DH.TMIK.S.*55.2.5."… ve Çubukâbâd merkezine dahi ara sıra tütün kaçakçıları gelerek ahâliyi iz'âc (rahatsız ettikleri) eyledikleri ve bir takım münasebetsizlikler vukû'a getirmekde oldukları öğrenilmişdir. Ve Çubukâbâd merkezi olan kasabada her hafta açılmakda bulunan pazarda ehemmiyetli ahz ve i'tâ vukû' bulmakda ve münasebetle civâr kazâlardan binlerce ahâli gelüp gitmekde olmak hasebiyle ehemmiyet-i mevki'iyesi der-kâr (malum) idüğünden ….. bunlara merbût karyelerin civâr kazâlara taksîmi redîf taburları mu'âmelâtına dahi te'sîr etmekle beraber ahâlinin bir takımı mu'âmelât-ı askeriyeden dolayı başka ve adliye ve mülkiyeye müte'allik işleri için başka kazâya mürâca'âta mecbûr …. kalacakladır ki, bu hâlin dahi ……muğâyir olacağı bedihi (aşikar) bulacağından mezkûr Çubuk ve Zîr kazâları merbûtâtının tağyir-i irtibâtıyla mu'âmelât-ı idâre ve askeriyeye halel getürülmemek ve sâye-i merâhim-vâye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî ahâlinin kemâ fi's-sâbık huzûr ve rahatları te'mîn edilmiş olmak üzere İncesu nâhiyesi gibi Çubuk ve Zîr'de de beş yüz guruş ma'âşla birer müdür ve emsâli ma'âşla bir kâtib bulundurulmak sûretiyle birer nahiye teşkili halen mevki'en … olduğunun ve bu sûret rehiyye-i tensib-i âlî olmadığı takdirde kurânın sûret-i taksîmini mübeyyin defterinin takdîm olacağının arzına mübâderet kılnmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehu'l-emrindir."

59 BOA. *DH.TMIK.S.*55.2.10.

60 BOA. *DH.TMIK.S.*51.41.2.

vergiler, 2. Şerefiye, 3. Para cezaları, 4. Kantar, çeki ve kile vergisi, 5. Hayvan alım satım vergisi, 6. Zebhiye (kesim) vergisi, 7- Kontrato vergisi gibi kaynaklardır.[61] Çubukâbâd'ın kaza statüsünün lağvedilmesinden önceki belediye ve hazine gelirleri, yeni oluşacak nahiyedeki görevlilerin maaşlarına karşılık gösterilmiş ve bu gelirler 11 Cemâziyelâhir 1322/ 23 Ağustos 1904 tarihli Dâhiliye Nezâreti'ne ait bir yazıya konu olmuştur. Burada, kazanın bir yılda belediye geliri, toplamda 5.905 kuruş, hazine geliri de yine 5.905 kuruş olmak üzere toplam 11.810 kuruş olarak tespit edilmiştir.[62]

Tablo 1: Çubukâbâd Kazası'nın Belediye ve Hazine Gelirleri-Yıllık
(20. Yüzyıl Başları)

	Kile Vergisi	Zebhiye (Kesim Vergisi)	Hayvan Alım-Satım vergisi	Kantar Vergisi	Toplam / kuruş
Hazine Hissesi	3.350	1.050	1.200	305	5.905
Belediye Hissesi	3.350	1.050	1.200	305	5.905
Yekûn	*6.700*	*2.100*	*2.400*	*610*	*11.810*

Ankara vilâyetinin kazalıkları ilga edilen (kaldırılan) Zîr ve Çubukâbâd'ın merkezlerine birer nahiye kurulması hakkında, 14 Receb 1322/24 Eylül 1904 tarihinde Sadâret makamından Dâhiliye Nezâreti'ne* gönderilen tezkerede, padişahın bu konudaki irâde-i seniyyesi tebliğ edilmiş ve Nezaret'in bu hususta gereğini yapması istenmiştir.[63] Bu tarihi, yaklaşık iki sene önce kazalıktan düşürülen Çubukâbâd'ın, Ankara sancağına bağlı bir nahiye merkezi olarak idarî yapıda yerini alması olarak kabul edebiliriz.

Çubukâbâd'ın Ankara'ya kaza olarak bağlı olduğuna dair salnâmelerde yer alan son bilgi, yukarıda da bahsedildiği üzere en son H.1320/M.1902 tarihidir.[64]

---

* Günümüzün Başbakanlık makamından İçişleri Bakanlığı'na gönderilen yazı.

61 Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Bir Belge: Yerel Yönetim Metinleri (IX), Rüsûm-ı Belediye Kanunu", s. 106. http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/d650cbd3b1c3ce9_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi / 08.04.2016.

62 BOA, *DH.TMIK.S.*55.2.3.

63 BOA, *Bâb-ı Âlî Evrâk Odası* (*BEO*). *2668*.200054.1.1

64 *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, 1320 /1902, s.181-182.

Osmanlı Devleti'nin vilâyetleri hakkında bilgilerin de yer aldığı Devlet Salnâmeleri'nin H.1321/M.1903, H.1322/M.1904, H.1323/M.1905, H.1324/M.1906 tarihli olanlarında, Ankara vilâyeti ile ilgili kısmında, 1320/1902'de kaza olarak kaydedilen Çubukâbâd'ın adına rastlamamaktayız. Tâ ki, H.1325/M.1907 tarihli Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin Ankara vilâyeti kısmında, "merkez vilâyete merbût (bağlı) nevâhi (nahiyeler)" kaydı yanında Çubukâbâd ve Zîr'in adları yer almaktadır.[65] Burada ayrıca merkez vilâyete bağlı köy sayısı 45 olarak verilmiştir.

Aynı duruma, Ankara vilâyetinin 15. defa olarak basıldığı belirtilen H.1325/M.1907 tarihli salnâmesinde de karşılaşmaktayız. Burada da daha önce Ankara livasının kazası olan Çubukâbâd ve Zîr (Yenikent, Sincan ve Kazan çevresi)'in, Ankara livasına bağlı iki nahiye olarak kaydedildiği görülmektedir. Çubukâbâd'da bu yılda Nahiye Müdürü Salih Fikri Efendi, Kâtip de Rıza Efendi'dir.[66] Bu tarihte, Ankara livasının kazaları arasında; Ayaş, Beypazarı, Nalluhan, Mihalıççık, Sivrihisar, Haymana, Bâlâ, Kalecik ve Yabanâbâd yer almıştır. Aynı tarihte Ankara merkeze bağlı Çubuk ve Zîr nahiyelerinin dışında, Ankara'nın diğer kazalarına bağlı nahiyeler ise şunlardır: Ayaş'a bağlı Güdül nahiyesi, Sivrihisar'a bağlı Günyüzü nahiyesi, Yabanâbâd'a bağlı Şorba nahiyesi, Beypazarı'na bağlı Karaşar nahiyesi, Kalecik'e bağlı Konur ve İnallu Ballı nahiyeleri.[67]

Çubuk'un Yeniden Kaza Olması

Çubuk ve Zîr'in Ankara'ya nahiye olarak bağlılıkları, 1921 yılının ilk aylarına kadar devam etmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin açılışını takip eden aylarda bu iki nahiyenin idarî bağlılığı ile iligli düzenleme gündeme gelmiştir. Bu konu ile ilgili, 21 Teşrin-i evvel 1336/ 21 Ekim 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal ve Hey'et-i Vekile (Bakanlar Kurulu)'nin imzasıyla, bir kanun teklifi meclise sunulmuştur.

İki maddeden oluşan kanun teklifinde:

Madde 1: Ankara kazasına merbut (bağlı) Çubuk ve Zîr nahiyeleri, yine Ankara'ya tâbi' olmak üzere kaza haline ifrağ (yükseltilmiştir) edilmiştir.

[65] *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, H.1325/M.1907*, 63. Sene, Dersaadet, Ahmed İhsan Matbaası, R.1322, s. 788.

[66] *Ankara Vilâyeti Salnâmesi*, 1325 /1907, s. 135.

[67] *Ankara Vilâyeti Salnâmesi*, Haz: K. Emiroğlu vd., 1325 (1907), s. 105-160.

Madde 2: Tarih-i neşrinden (yayın tarihinden) itibaren mer'î olan işbu kanun(un) icrâ-yı ahkâmına Hey'et-i Vekîle (Bakanlar Kurulu) memurdur. 21 Teşrinievvel [1]336/21 Ekim 1920.[68]

Bu teklif, yaklaşık bir ay sonra, 28 Teşrin-i sânî 1336/ 28 Kasım 1920 (16 Rebiülevvel 1339) tarihinde kanun haline getirilmiş ve 4 Nisan 1337/ 4 Nisan 1921 tarihinde de Cerîde-i Resmiyye (Resmi Gazete)'nin 9. sayısında yayınlanmıştır.[69] Böylece, yaklaşık 18 yıl sonra Çubuk ve Zîr, yeniden Ankara'ya bağlı birer kaza haline dönüştürülmüştür.

1925-1928 yıllarına ait Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmeleri'nde Çubukâbâd kazası Ankara'ya bağlı bir kaza olarak görünmektedir.[70] Daha önceki salnâmelerde belirtilmediği halde, 1928-1929 yılına ait Devlet Yıllığı'nda, Çubukâbâd kazasının doksan yedi köyü ile Ravlı ve Sirkeli adında iki nahiyesi bulunmaktadır.[71]

Çubuk'un, Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki idarî durumunu aydınlatan elimizdeki bir başka belge, Çubuk Kaymakamı Niyazi Toker'in, 29 Kasım 1939 tarihinde Ankara valiliğine gönderdiği, kazanın idari durumu hakkında bilgi veren yazısıdır. Bu bilgi yazısı, Ankara valiliğinin Çubuk kaymakamlığından, 19 Temmuz 1939 tarihli isteği üzerine hazırlanmış ve burada, kazanın idarî yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Çubuk Kaymakamlığı Yazı İşleri Kalemi'nden, yukarıda belirtilen tarihte hazırlanan bilgi yazısında şu bilgiler yer almaktadır:

1. Çubuk kazasının 1338 (1922)'de kurulduğu belirtilmiştir. Burada, kazanın kuruluş tarihinin 1338 olarak verilmesi, belki uygulamadaki gecikmeden, kaymakam ve diğer görevlilerin tayinlerinin uzamasından kaynaklanmış olabilir.

2. Çubuk'un kuruluşundaki ilk adının Çubukâbâd olduğu, yazılışının uzun olduğundan zamanla "âbâd" ekinin kaldırılarak resmi muamelelerde Çubuk'un kullanıldığı belirtilmiştir.

3. Kazanın ilk kuruluşunda merkezinin Çubuk olduğu ve sonradan bir değişikliğin olmadığı belirtilmiştir.

4. Çubuk'un ilk kuruluşunda nahiyesi bulunmamaktaydı. Kazanın doksan iki köyü bulunmakta ve 1928 yılında Ravlı ve Sirkeli nahiyeleri kurulmuştur.

---

68 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), *Başbakanlık Muamelat Evrakı*, 01-15-18.

69 *Düstur, Üçüncü Tertip*, c. I, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, s.153, No:164.

70 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*, 1925-1926, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1926, s. 323; *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*, 1926-1927, Matbûat Müdüriyet-i Umûmiyesi, İstanbul 1927 s.484-487; *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*, 1927-1928, Matbûat Müdüriyet-i Umûmiyesi, İstanbul 1928, s.379.

71 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı*, 1928-1929, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1929, s. 238.

Kaymakamlığın yazısından, Çubuk'un 1928'de kurulan nahiyeleri hakkında kısa da olsa bilgi sahibi olmaktayız. Çubuk bu dönemde, Çubuk merkez, Ravlı ve Sirkeli nahiyelerinden oluşmaktadır. Nahiyeler ilk kurulurken, Çubuk'un Ravlı nahiyesinin yirmi köyü bulunmaktadır. 1934 yılında, Akkuzulu köyü ikiye ayrılmış, ayrılan bu köye Uzunlar adı verilmiştir. Çubuk'un bir diğer nahiyesi olan Sirkeli'ye de ilk zamanlar yirmi beş köy bağlıdır. Mesafelerin uzaklığı nedeniyle 1934'te Tuğla köyünün merkez nahiyeye; Mahmudiye köyünün 1935'te Bağlum nahiyesine; Kızılcahamam'ın Uluağaç ve Karaçam köyleri de 1928 yılında Çubuk kazasının merkez nahiyesine bağlanmıştır. Burada ayrıca Çubuk kazası Ankara'ya bağlıdır ifadesi yer almaktadır.[72]

Cumhuriyet Dönemi'nde Çubuk İlçesi'ndeki İdari Değişiklikler

Çubuk, Cumhuriyet döneminde Ankara ilinin bir kaza/ilçe merkezidir. Bu dönemde, yukarıda da bahsedildiği üzere Çubuk ilçesinde, 1928'de, Merkez, Sirkeli ve Akyurt (Ravlı)[73] adında üç nahiye/bucak kurulmuştur. Bu durum 1990'lara kadar devam etmiştir. 1990 yılında Akyurt, Çubuk'tan ayrılarak ilçeye dönüştürülmüştür.[74] Yeni düzenleme çerçevesinde, Sirkeli bucağı, önce Çubuk'a bağlı bir belde, takiben de 23.07.2004 tarih 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun geçici 2'nci maddesi gereği, Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırlarını belirleyen 50 km yarıçap içinde kaldığından, Büyükşehir Belediyesi sınırlarına girmiştir. 2008 yılında yapılan düzenleme ile de Pursaklar Belediyesi'ne katılmış ve ilçesi değişmiştir. Sirkeli, halen Pursaklar ilçesine bağlıdır.[75]

10 Haziran 2004 tarihinde çıkarılan *5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu* ile belediyelere getirilen yeni düzenlemeler çerçevesinde, Çubuk ilçe sınırlarındaki 29 idari birim, 2014 yılına kadar, bu Kanunu'na göre 50 km yarıçaplı alan içinde kalmasından dolayı, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin mahalle statüsünde yer aldı. Bu mahallelere Çubuk ilçe merkezindeki 7 mahalle de dahil edildiğinde, ilçedeki toplam mahalle sayısı 36'ya ulaştı. Yine 2014 yılına kadar diğer idari üniteleri ise köyler oluşturmaktaydı. Bunların sayısı da 47 idi. Bunlardan 19'u Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin

[72] T.C. Çubuk Kaymakamlığı Yazı İşleri Kalemi, Sayı: 337. Çubuk Kaymakamlığının bu yazısı, İçişleri Bakanlığı'nda Mahalli İdarelerle ilgili kısımda bulunmaktadır.

[73] Moğol istilasından dolayı Asya'dan bölgeye gelen Türk Boyları bu bölgeyi de yurt edinmiştir. Akyurt'un eski adı Ravlı'dır. Alka Ravlı olarak da anılan bu boy Oğuz Türklerinden gelmektedir. Alka "Bölük", Ravlı ise "Avlu, Evli, İvli" yani "Yurt" demektir. Bu yüzden 1961 yılında alınan kararla Ak-yurt olarak kabul edilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Bkz. Taylan Köken, "Akyurt İlçesi", https://www.academia.edu/6995377/Ankara_Akyurt_K%C4%B1sa_Tarih%C3%A7esi_Arkeolojisi_T%C3%BCrbeleri_ve_Dini_Ziyaret_Yerleri../01.05.2016

[74] http://www.cubuk.gov.tr/default_B0.aspx?content=186/01.05.2016

[75] https://tr.wikipedia.org/wiki/Sirkeli,_%C3%87ubuk/01.05.2016

50 km etki alanı dışında kalırken, Büyükşehir Belediyesi etki alanı içinde kalan 28 köy ise orman köyü statüsü kapsamında köy tüzel kişiliklerini kaybetmeden, mücavir alan içinde yer aldı. Ancak 30.03.2014 tarihi itibarıyla idarî anlamda, Çubuk ilçesindeki bütün birimler, mahalle statüsüne dönüştürülerek Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin sınırlarına dahil edildi.[76]

Cumhuriyet döneminde, Dâhiliye Vekâleti / İçişleri Bakanlığı önerisi ve Bakanlar Kurulu kararı ile Çubuk ilçesinin sınırlarında, idarî anlamda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu konuda, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki kayıtlarda şu bilgiler yer almaktadır:

Ankara vilâyetinin merkez kazasına bağlı Karalar nahiyesinin Peçenek köyü, 11. 06.1931 tarihinde, Çubuk kazasının Sirkeli nahiyesine bağlanmıştır.[77]

Çubuk kazasının Sirkeli nahiyesine bağlı Mahmudiye köyü, 20.04.1935 tarihinde, bu nahiyeden alınarak Ankara merkez kazasının Bağlum nahiyesine bağlanmıştır.[78]

Çubuk ilçesinin Sirkeli bucağına bağlı Ülümbüş köyü, 18.03.1946 tarihinde, Ankara merkez ilçenin Bağlum bucağına bağlanmıştır.[79]

Kızılcahamam ilçesinin Merkez nahiyesine bağlı Yıldırım Alviran köyü, 30.07.1953 tarihinde, Çubuk ilçesinin merkez nahiyesine bağlanmıştır.[80]

Kızılcahamam ilçesinin Merkez nahiyesine bağlı Yıldırım Aydoğan köyü, 30.07.1953 tarihinde, Çubuk ilçesinin merkez nahiyesine bağlanmıştır.[81]

Kalecik ilçesinin Hasayaz nahiyesine bağlı Yeniçöte köyü, 04.04.1955 tarihinde Çubuk ilçesinin Merkez nahiyesine bağlanmıştır. [82]

Kızılcahamam ilçesinin Merkez nahiyesine bağlı Yıldırım Evci köyü, 30.07.1953 tarihinde Çubuk ilçesinin Merkez nahiyesine bağlanmıştır.[83]

Çankırı'nın Şabanözü ilçesinin Merkez nahiyesine bağlı Oymide ve Dalyasan köylerinin, 09.12.1957 tarihinde Çubuk ilçesinin Merkez nahiyesine bağlanmıştır.[84]

---

76 Çubuk'un Cumhuriyet dönemindeki idari yapısı için Bekir Gökmen'in "Çubuk İlçesi'nin İdari ve Fiziki Coğrafya Özellikleri" tebliğine bkz.

77 BCA, 030.11.1.63.15.5.

78 BCA, 030.11.1.94.10.19.

79 Karar No: 20084. BCA, 030.11.1.181.9.18.

80 Karar 26180. BCA, 030.11.1.239.22.20.

81 Karar 26199. BCA, 030.11.1.239.23.19.

82 Karar 27655. BCA, 030.11.1.250.12.16.

83 Karar 28195. BCA, 030.11.1.254.37.13.

84 Karar 30199. BCA, 030.11.1.267.34.15.

Çankırı'nın Şabanözü ilçesinin Merkez bucağına bağlı Dağkalafat köyünün, 17.01.1961 tarihinde Çubuk ilçesinin Merkez nahiyesine bağlanmıştır.[85]

Çankırı'nın Şabanözü ilçesinin Merkez bucağına bağlı Sarısu köyü, 11.10.1968 tarihinde Çubuk ilçesinin Merkez nahiyesine bağlanmıştır.[86]

Çankırı'nın Şabanözü ilçesinin Merkez bucağına bağlı Meşeli köyü, 08.03.1967 tarihinde Çubuk ilçesinin Merkez nahiyesine bağlanmıştır.[87]

Çankırı'nın Şabanözü ilçesinin Merkez bucağına bağlı Demirci Köyü, 08.03.1967 tarihinde Çubuk ilçesinin Merkez nahiyesine bağlanmıştır.[88]

Sonuç:

Günümüzde Ankara ilinin bir ilçesi olan Çubuk, Osmanlı dönemi kaynaklarında, bu ismin yanı sıra Çubukâbâd olarak da anılmıştır. Çubuk/Çubukâbâd, Osmanlı Devleti'nde idarî yapının klasik şeklini aldığı 16. yüzyıldan itibaren Ankara sancağının (livasının) bir kazası olmuştur. Çubuk'un idarî yapıdaki bu statüsü, 1902 yılının en geç ekim ayında sona ermiştir. Çubuk, artık bu tarihten itibaren, kendisi ile birlikte nahiyeliğe düşürülen Zir (Yenikent ve çevresi) ile birlikte, 28 Teşrin-i sânî 1336/28 Kasım 1920 tarihli kanunun, 4 Nisan 1337/4 Nisan 1921 tarihinde Cerîde-i Resmiyye (Resmi Gazete)'de yayınlanarak yürürlüğe girmesine kadar Ankara'nın merkez nahiyesi olarak idari yapıda yer almıştır. Çubuk, bu kanunla, 4 Nisan 1921'den itibaren yeniden Ankara'ya bağlı kaza statüsüne yükseltilmiştir. Çubuk'un nahiye olduğu dönemde, en geç 1906'dan sonra, yöneticisi nahiye müdürüdür.

Osmanlı döneminde, bilhassa 1530-1571 yılları arasında **iki yüz elli**ye yakın köy ve **kırk** kadar mezreadan oluşan bir kaza idi. Köy sayısı, Şorba'nın ayrı bir kaza olması ve bazı köylerin ona bağlanması ile köy sayısı düşen Çubuk'un, sonraki yıllarda, bilhassa 19. yüzyılın sonlarında **doksan üç**, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da **doksan yedi**dir. Son yıllarda yapılan yeni idarî düzenlemeler sonrasında, köylerinin bir kısmının yeni kurulan Akyurt ilçesine, bir kısmının da Pursaklar ilçesine bağlanmasıyla, Çubuk'un köyleri nerdeyse yarı yarıya düşmüş; en son da merkez mahallelerle birlikte köyler, Ankara Büyükşehir'in birer mahallesi olmuştur.

---

85 Karar 145. BCA, 030.11.1.284.2.15.

86 Karar 5126. BCA, 030.11.1.326.13.14.

87 Karar 5126. BCA, 030.11.1.339.41.10.

88 Karar 8919. BCA, 030.11.1.360.52.14.

Çubuk kazasında belediye teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin genelindeki düzenlemelerden uzak kalmamış, en geç 1882 yılındaki kayıtlarda, İbrahim Ağa'nın adı belediye başkanı olarak yer almıştır. Yine bu dönemde yapılan yeni idari düzenlemeler çerçevesinde, Hasan Hilmi Efendi'nin adı, 1871 yılında ilk kaymakam olarak kayıtlara geçmiştir.

Çubuk kazası, gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde, idari alanda çok sık düzenlemelere ve değişikliklere muhatap olmuştur. Bunun nedenleri arasında, etrafında erken Osmanlı döneminden itibaren çok yoğun bir iskanının gerçekleşmesi, yeni idari birimlerin ortaya çıkması ve bunlar üzerinde yöneticilerin sık sık idari tasarruflarda bulunması öne çıkmaktadır. Bir diğer neden de sancak merkezi olan Ankara'ya yakın olması, kazalıktan düşürülmede olduğu gibi, iktisadi alanda düşünülen tasarruflarda, ilk dikkati çeken idari birim olmasına neden olmuştur. Çubuk'taki yöneticiler ve halk, Ankara'ya yakın olmanın hem avantajlarını hem de dezavantajlarını, hep üzerlerinde hissetmişlerdir.

EKLER:

I) 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Çubukâbâd Kazasında Görev Yapan Kaymakamlar[89]

Adı	**Görev Yılı**
Hasan Hilmi Efendi	1288/1871 Yılında
Musa Kazım Efendi	1289/1872 Yılında
Ahmed Necib Efendi	1291/1874 Yılında
Ahmed Necib Efendi	1293/1876 Yılında
Yusuf Ziyaeddin Efendi	1295/1878 Yılında
Şakir Bey	1299/1882 Yılında
Mehmed Şakir Bey	1300/1883 Yılında
Hüsnü Efendi	1307/1889-90 Yılında
İsmail Hakkı Efendi	1311/1893 Yılında
Abdurrahman Efendi	1316-18/1888-1900 Yılında
İbrahim Nazmi Bey	1318/1900 Yılında
İbrahim Nazmi Bey	1320/1902 Yılında

[89] Kaymakam isimleri Ankara vilâyet salnamelerinden derlenmiştir.

II) Cumhuriyet Döneminde Çubuk İlçesinde Görev Yapan Kaymakamlar[90]

Adı Soyadı	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılma Tarihi
Cemal Şahin	2011	...
Meftun Dallı	20.10.2007	21.04.2011
Mustafa Güler	12.10.2004	19.10.2007
Mehmet Niyazi Tanılır	15.10.2003	15.10.2004
Abdülhamit Erguvan	15.09.1999	15.10.2003
Cengiz Ata	19.09.1995	15.09.1999
Ramazan Sodan	04.09.1992	19.09.1995
Hasan Özhan	07.12.1987	04.09.1992
Hamit Yüksel	26.01.1987	07.12.1987
N.Nazif Yalçın	15.12.1986	26.01.1987
A.Galip Kaya	13.04.1984	15.12.1986
İbrahim Turanlı	13.04.1984	24.08.1991
Ferit Ünal	1975	24.08.1981
Abidin Coşkun	1970	1975
Hayrettin Güven	1969	1970
Enver Hızlan	1968	1969
Tayfur Şekvek Özşen	1967	1968
Mümin Özışık	1966	1967
Oktay Engin	1966	1966
M.Zekâi Gümüşdeş	1964	1966
V.Rüştü Heper	1961	1964
Azmi Berker	1960	1961
Muzaffer Heper	1960	1960
A.Sadık Günel	1959	1960
Sebahattin Şentürk	1957	1959
İhsan Atınç	1955	1957
M.Kemâl Gürlük	1954	1955
A.Rıza Yaradanakul	1952	1954
Selahattin Esat	1951	1952
Celâl Balkanlı	1950	1951
Adil Aktan	1949	

[90] Cumhuriyet döneminde Çubuk'ta görev yapan kaymakamlar ve belediye başkanları listesini benimle paylaşan Çubuk Belediye Başkan Yardımcısı Zeki Metin Bey'e teşşekkür ederim.

Niyazi Toker	1937?	1950
Muharrem Remzi Bey[91]	1926	
Memduh Bey[92]	1925-1926	1929[93]

III) Çubukâbâd'ın Osmanlı Dönemindeki Belediye Başkanları

Adı	Görev Yılı
İbrahim Ağa	1299/1882 Yılında
Osman Afif Efendi	1300/1883 Yılında
Abdülkerim Efendi	1307/1889-90 Yılında
Mehmed Ağa	1311/1893 Yılında
Sadık Efendi	1318?/1900 Yılında

IV) Cumhuriyet Döneminde Çubuk İlçesinde Görev Yapan Belediye Başkanları

Adı Soyadı	Görev Yılı
Hasan Ahmet Ağa	1925-1926
Hamdi Gedikoğlu	1926-1930. 1933-1936. 1936-1944
Hüseyin Efendi	1931-1932
Mehmet Kocabaş	1936-1937
Osman Ağa Yılmaz	1938-1939
Zekeriye Tüzün	1944-1946
Ahmet Yılmaz	1946-1948
Muharrem Utlu	1948-1950
Ömer Öker	1950-1951
Faik Saygıdeğer	1951-1952

[91] *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*, 1927-1928, s. 380.

[92] *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*, 1925-1926, s. 323.

[93] *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*, 1928-1929, s. 238.

İzzet Korman	1952-1956
Mustafa Gedikoğlu	1956-1961
Kaymakam Vahit R. Heper	1961-1963
Osman Balcıoğlu	1963-1973
Rıfat Gedikoğlu	1973-1977
Ali Yurt	1977-1980
Kaymakam Ferit Ünal	1980-1984
Kur. Hv. Alb. Selehattin Ozan	1981-1982
Kaymakam İbrahim Turanlı	1982-1983
Kur. Hv. Alb. Veli Ercan	1983-1984
Veli Neşeli	1984-1986
Ömer Ateş	1986-1970
Ali Yurt	1989-1994
Süleyman Haksever	1994-1999
Mustafa Gökmen	1999-2004
Adem Tuğluca	2004-2008
Lokman Özden	2009-2014
Tuncay Acehan	2014 -

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), 9 (1463 tarihli Ankara Tahrir Defteri); MAD, 2788*, s. 43-44; *MAD, 3833*, s. 100; *ML. CRD, 825*, s. 26-28; *ML.CRD, 839*, s. 18; *ML. VRD. TMT,* 665; *DH.TMIK.S. (Dâhiliye Nezâreti Tesri-i Muâmelat ve Islahat Komisyonu)*41.18.3; *DH.TMIK.S.*41.18.5; *DH.TMIK.S.*41.18.7; *DH.TMIK.S.*47.32.7; *DH.TMIK.S.*47.32.8; *DH.TMIK.S.*51.41.2; *DH.TMIK.S.*55.2.3; *DH.TMIK.S.*55.2.5; *DH.TMIK.S.*55.2.10; *DH.*

MKT. 620.73.3.1; *Bâb-ı Âlî Evrâk Odası (BEO). 2668*.200054.1.1; *ML.VRD.TMT, 665*, s. 13, 23.

Tahrir Defterleri (TT): *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530),* I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

BAO, *Tapu Tahrir (TT) 117*, s. 153-268;

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA): Karar No: 20084. 030.11.1.181.9.18; Karar 27655. 030.11.1.250.12.16; Karar 145. 030.11.1.284.2.15; 030.11.1.94.10.19; Karar 28195. 030.11.1.254.37.13; Karar 30199. 030.11.1.267.34.15; Karar 5126. 030.11.1.339.41.10; Karar 8919. 030.11.1.360.52.14; Karar 5126. 030.11.1.326.13.14; 030.11.1.63.15.5; Karar 26180. 030.11.1.239.22.20; Karar 26199. 030.11.1.239.23.19; *Başbakanlık Muamelat Evrakı*, 01-15-18.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi (TKGMA): *Defter-i Mufassal-ı Ankara, 74,* v.104b-190a.

Şer'iye Sicilleri: ***Ankara Şer'iye Sicili (AŞS):*** Eski Numara 2/ Mikrofilm Numara (MF) 265, s.1391; *251/MF 937*, s. 130-131; *310 /MF: 996*, s. 3/8, 43-44/78; *310 /MF 996*, s. 83/144, 86/151, 100/178; *313 / MF: 999*, s. 3/5 ; *314 / MF: 1001*, s. 108/159; *323/ MF 1009*, s. 28/47; *323/MF 1009*, s. 58/1-4; *323/MF 1009*, s.420/262; *323/MF 1009*, s.7/6, s. 6/2-5.

Kaynak ve Araştırma Eserleri

Ankara Vilâyeti Salnâmesi, 1325 (1907), Yay. Haz. Kudret Emiroğlu-Ahmet Yüksel- Ömer Türkoğlu-Ethem Çoşkun, Ankara 1995.

Ankara Vilâyeti Sâlnâmesi, Sene 1288/ Miladi 1871, Def'a 1, Yayına Hazırlayan: Süleyman Solmaz, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2014.

Ankara Vilâyeti Sâlnâmesi, Sene 1289/ Miladi 1873, Def'a 2, Yayına Hazırlayan: Abdülkerim Erdoğan, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2014.

Arıkan, Muzaffer, *H.867 tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklamalarla Metin Tesbiti)*, AÜDTCF, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MCMLVIII, Ankara 1958.

Beldiceanu, Nicora, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1985.

Çadırcı, Musa, "Yönetim Merkezi Olarak Ankara'nın Geçirdiği Evrim", *Tarih İçinde Ankara*, derleyen: Ayşıl Tükel Yavuz, Ankara 2000.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991.

Çınar, Hüseyin-Gümüşçü, Osmanlı'dan Cumhuriyete Çubuk Kazası, Bilge Yayınevi, Ankara 2002.

Çınar, Hüseyin, *H.1020-1021/1611-1612 Tarihli 13 Numaralı Ankara Şer'iye Sicili- Transkripsiyon ve Değerlendirme-*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993.

Çubuk Kaymakamlığı Yazı İşleri Kalemi, Sayı: 337.

Duman, Hasan, *Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller) : Bibliyografya ve Bazı İstanbul Kütüphanelerine Göre Bir Katalog Denemesi* (İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1982.

Düstur, Üçüncü Tertip, c. I, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, s.153, No:164.

Ergenç, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI.Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini,* II. Kitap, Haz: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.

Gökçe, Turan, "Anadolu Vilâyeti'ne Dair 919 (1513) Tarihli Bir Kadı Defteri", *Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*, IX (İzmir 1994), s. 215-261.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı-1831*, Ankara 1943.

Ortaylı, İlber, *Hukuk ve idare Adamı Olarak Kadı*, Ankara 1994.

Ortaylı, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Ankara 2000.

Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1998.

Salnâme (Salnâme-i Devlet-i Aliyye), Def'a 28, 1290.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, 1288 /1871, Def'a 1, Ankara Vilâyet Matbaası, 1288.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, 1289 /1872, Def'a 2, Ankara Vilâyet Matbaası. 1289.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, 1320 /1902.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, Def'a 10, 1299/1882.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, Def'a 7, 1295 /1878.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet, "Bir Belge: Yerel Yönetim Metinleri (IX), Rüsûm-ı Belediye Kanunu", http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/d650cbd3b-1c3ce9_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi/ 08.04.2016.

Şemseddin Sâmi, *Kâmusü'l-A'lâm*, I, İstanbul 1306.

Turan, Ahmet Nezihi, *Yabanâbâd Tarihini Ararken*, Ankara 1999.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi, 1925-1926, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1926, s. 323;

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi, 1926-1927, Matbûat Müdüriyet-i Umûmiyesi, İstanbul 1927 s.484-487; *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*, 1927-1928, Matbûat Müdüriyet-i Umûmiyesi, İstanbul 1928, s.379.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, 1928-1929, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1929, s. 238.

İnternet Siteleri

Köken, Taylan, "Akyurt İlçesi", http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/d650cbd3b1c3ce9_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi http://www.cubuk.gov.tr/default_B0.aspx?content=186/01.05.2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sirkeli,_%C3%87ubuk/01.05.2016